Anul V. 1 şi 15 Decemvrie, 1911. Nr. 21—22.

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ.

— APARE DE DOUĂ ORI PE LUNĂ. —

REDACTOR:

Dr. NICOLAE BĂLAN.

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: SIBIIU, STRADA REISSENFELS, 11.

CUPRINSUL:

SIBIIU.
TIPARUL TIPOGRAFIEI ARHIDIECEZANE.
1911.

„REVISTA TEOLOGICĂ“

:: :: apare de două ori pe lună. :: ::
Abonamentul pe anul întreg e: 10 cor.

Manuscrisele și toată corespondența, împreună cu costul abonamentului, sunt a se trimite la adresa: Dr. Nicolae Bălan, profesor seminarial, Sibiiu (Nagyszeben) strada Reissenfels Nr. 11.

De pe anul I. (1907) se poate căpătà colecția întreagă, afară de Nr. 1.
De pe anul II. (1908) se poate căpătà colecția numai dela Nr. 7 încoace.
De pe anul III. (1909) se poate căpătà colecția întreagă, afară de Nr. 5.
De pe anul IV. (1910) se poate căpătà colecția întreagă.

Numărul festiv «Andreiu Șaguna» se vinde cu prețul de 1 cor.

A apărut Nr. 1 din «Biblioteca bunului păstor» — „Taina pocăinții“. Nr. 2 va apăreà în curând și se va trimite numai acelora dintre abonații revistei, cari vor fi achitat întreg prețul abonamentului până la data apariției lui. E deci, în interesul abonaților să achite cât mai grabnic prețul abonamentului, ca să poată primì gratuit publicațiile din «Biblioteca bunului păstor».

Anul V. 1 şi 15 Decemvrie, 1911. Nr. 21—22.

REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru ştiinţa şi vieaţa bisericească.

Abonamentul: Pe un an 10 cor.; pe o jumăt. de an 5 cor. — Pentru România 12 Lei. Un număr 50 fil.

AVEM NOI LOC PENTRU CHRISTOS?

»Şi l-au pus în iesle, pentrucă nu aveau ei loc în casă«. Luca 2, 7.

Câtă înţelepciune vădesc evangheliştii în alegerea materiei istorisirii lor! Această înţelepciune este pentru noi cu un motiv mai mult, ca să credem în inspiraţia de sus care i-a povăţuit în scrisul lor.

Fiecare viaţă omenească este împletită din o mulţime de evenimente diferite. Greutatea biografului, care vreà să ne înfăţişeze cât se poate de fidel viaţa unui om, constă mai ales în iscusinţa de a scoate la iveală tocmai acele evenimente, cari au avut o influinţă hotărîtoare asupra ei, tocmai acele vorbe şi fapte, cari aruncă mai multă lumină asupra motivelor adânci ce i-au mişcat sufletul şi cari ne lasă să-i cunoaştem şi apreciem însuşirile personale, din a căror împreunare ne putem formà o icoană completă despre caracterul acelui om. In această greutate zace cauza pentru care avem atât de puţine biografii bune şi atât de multe biografii slabe în literatura noastră.

Cetind evangheliile nu ne prea dăm seama, dar cu atât mai mult simţim, cu câtă înţelepciune într'adevăr divină au izbutit evangheliştii să învingă această greutate mare. Ei au fixat şi zugrăvit în scrierile lor sfinte tocmai acele întâmplări din viaţa Mântuitorului, din cari îl putem cunoaşte şi înţelege mai bine. Cuprinsul istorisirii lor e înfăţişat cu atâta claritate şi intuiţie, cum nu mai întâlnim la alţi scriitori. Cele ce ni-le spun ei, este tocmai ceeace trebue să ştim noi. Chiar şi amănuntele cari ni-se par neînsemnate din povestirea lor, sunt de o mare importanţă

pentru completarea tabloului care ne înfăţişează pe Mântuitorul şi ne ajută să-i înţelegem solia, aşa cum trebue să fie înţeleasă.

Iată un exemplu luat din istoria naşterii Mântuitorului. Tâmplarul Iosif din Nazaretul Galileei a venit împreună cu Maria la Vifleemul Iudeei, ca să împlinească porunca Chezarului cu privire la conscrierea poporului. Sosind ei în oraş, au tras la un conac, dar n'au fost primiţi, ci li s'a spus că e plină casa de alţi oaspeţi, iar pentru ei nu mai este loc într'ânsa. Atunci şi-au căutat adăpost într'o peşteră, în care, împlinindu-se zilele Mariei, a născut pe fiul său şi l-au înfăşurat şi l-au pus în iesle (Luca 2, 1—7). Această întâmplare prevesteà chiar dela început, care va fi soartea pământească a Aceluia, pentru a cărui naştere nu s'a găsit «loc în casă». Ea erà un semn profetic pentru viitorul evangheliei, care numai cu multă greutate a putut străbate în lumea plină cu tot felul de alte lucruri.

Intâmplarea aceasta are prin urmare un înţeles adânc. Primirea de care a fost împărtăşit Mântuitorul la naşterea sa, ne înfăţişează în mod tipic felul cum a fost întâmpinată evanghelia pretutindenea pe unde s'a vestit într'o lume plină de alte preocupaţii. Cât de adeseori s'a repeţit acea primă păţanie a Mântuitorului în tot decursul vieţii sale pe pământ şi în trecutul bisericii sale! Alungat ca un străin din casele pline şi din locurile de îmbuibate petreceri, El a găsit adăpost în peşterile sărăciei, între oamenii năcazurilor şi ai mizeriilor de tot felul. Şi oare lumea necredincioasă de astăzi, cu oamenii ei grăbiţi spre multe afaceri, nu ne prezintă acelaş aspect ca şi conacul jidovesc din Vifleemul Iudeei, în care nu s'a găsit loc pentru Christos? Nu se împotrivesc şi oamenii de astăzi tocmai în aceeaşi formă faţă de Christos, cum s'au împotrivit cei din oraşul jidovesc pe timpul naşterii sale? Intr'adevăr, evanghelia nu este astăzi atât de mult combătută făţiş şi cu duşmănie, pe cât de mult este ea *înlăturată, scoasă şi izgonită* din viaţa oamenilor. Prin trecutul ei plin de binefaceri şi de roduri ale culturii, religiunea creştină a impus un fel de respect chiar şi acelora cari nu o primesc cu credinţă. Ea nu mai este tratată astăzi cu batjocura, cu care a fost tratată odinioară. Ba astăzi există şi astfel de oameni, cari în taina sufletului lor nu sunt credincioşi, dar în faţa lumii vreau să producă aparenţa unor oameni cu credinţă.

Se poate spune cu multă dreptate, că de pe timpul Mântuitorului niciodată nu a fost recunoscută superioritatea, curăţenia, tăria şi eroismul moral fără păreche al caracterului său, cu mai multă însufleţire, ca astăzi. Nici odată nu a fost mai adânc simţită puterea morală a creştinismului pentru susţinerea statelor şi a ordinei sociale. Şi totuşi, brutalitatea unei vieţi hiper-saturate nu s'a manifestat nici odată cu atâta putere ca în zilele noastre, pentru ca să înstrăineze inimile oamenilor de Mântuitorul. In această formă a unei vieţi atrofiate prin hiper-saturaţiune, a unei vieţi îngrămădite cu tot felul de lucruri, se manifestă în cea mai mare parte ireligiozitatea timpului nostru. Astăzi nu mai sunt trimişi la luptă împotriva religiunii creştine ostaşi înarmaţi cu săbii, cu topoare şi cu făclii de răşină. Această barbarie sălbatecă a trecut de mult. In schimb însă, astăzi, când se apropie de inimile oamenilor solia blândă a religiunii, le găseşte ocupate, ocupate complect, şi i-se răspunde că pentru dânsa nu mai este «loc în casă».

Christos se apropie cu adevărul divin de *mintea* oamenilor. Ce i se răspunde? «Complect!» De sus până jos totul e ocupat. Ştiinţa, morala, tehnica, politica, istoria, arta — iată oaspeţii noştri favoriţi, cari trebuesc găzduiţi princiar. Pentru tine, pribeag smerit şi fără străluciri externe, nu mai este «loc în casă».

Christos face apel pentru lucrul său la *voinţa* oamenilor de azi. Ce speranţe de bună primire îi surâd? O, e greu de tot să câştigi voinţa oamenilor de astăzi. Mii de planuri mărunte şi trecătoare, sute de proiecte mari şi îndrăzneţe o ocupă şi preocupă în fiecare clipă. Nu, nu se găseşte nici aici «loc în casă».

Christos se apropie cu iubirea sa de casa prietenoasă şi bucuroasă de oaspeţi *a inimei* omeneşti. Aici nădejdea e mai mare, căci încăperile inimei sunt mai largi şi intrările mai primitoare. Dar amară decepţie — şi aici totul e ocupat! Dorinţe şi patimi de tot felul să resfaţă în această împărăţie fără hotare, iar când vine Stăpânul ei, i-se răspunde că «loc nu mai e în casă!»

Aşa se repetă scena din Vifleem în fiecare zi. Mântuitorul vine zi de zi întru ale sale, şi ai săi pe dânsul nu-l primesc. Lumea printr'ânsul s'a făcut, şi lumea pe El nu-l cunoaşte, cum nu l-a cunoscut şi nu l-a primit la naşterea sa.

Slujitori ai Domnului, cari aveţi râvnă sfântă pentru a lucrà la răspândirea împărăţiei lui Christos între oameni, *ce vom face*

ca să gătim căile Domnului în lumea aceasta care crede că nu mai are loc pentru dânsul? Iată întrebarea, pe care trebue să ni-o punem şi să căutăm a-i da răspunsul cuvenit, căci dela el atârnă succesul lucrării noastre.

Lumea de astăzi e lumea interesului. Maşinăria vieţii se învârte cu repegiune mare şi dă la o parte tot ce omului nu-i aduce folos. Toate se apreciază din punctul de vedere al folosului. În faţa oricărui lucru nou, omul de astăzi îşi pune întrebarea: la ce-mi poate folosì? Dacă ţi-a reuşit să-l convingi că ceeace-i oferi tu îi va fi de folos, atunci îţi va deschide casa şi va găsì un loc în ea, ori-cât ar fi de plină, pentru un lucru nou. Această pornire utilitaristă e favorabilă pentru primirea invenţiilor ce se fac pe diferite terene. Dar ea ne explică în acelaşi timp, pentruce în lumea de astăzi nu se găseşte loc pentru Christos. Ea e plină, e ocupată complect cu nenumărate interese, nădejdi şi planuri. Totuşi, pe cum spusesem, ea nu respinge pe nimenea, care-i aduce un lucru ce i-se pare folositor. Dacă Christos nu este primit decât în peşterile lumei de astăzi, aceasta vine în mare parte de acolo, că această lume nu înţelege şi nu simte, nu este făcută să înţeleagă şi să simtă, ce daruri i-ar aduce Christos primindu-l în casă.

Dar în clipa în care oamenii de azi vor fi aduşi să înţeleagă şi să simţească adânc ce trebuinţă mare au de un Mântuitor, şi că Isus Christos este singurul Mântuitor care are puterea să-i elibereze de păcat şi de mizeriile sufletului; în clipa în care vor fi adânc pătrunşi de ceeace poate să le aducă şi să însemne pentru dânşii Christos — îşi vor deschide din nou uşile sufletului, îl vor chemà şi-l vor primì cu dragoste şi cu credinţă.

Aici zace greutatea cea mare. Ecoul alor nouăsprezece veacuri creştine răsună şi astăzi destul de puternic, dar nu toţi stau să-l asculte. Mulţi şi-au plecat urechea şi inima în altă parte. Aceştia trebuesc convinşi că viaţa modernă nu are o mai mare şi mai arzătoare trebuinţă decât ca să primească evanghelia creştină şi să o întroducă în toate ramurile ei; trebuesc convinşi că evanghelia creştină nu oglindeşte numai trebuinţele unor vremuri peste cari am fi trecut, ci ea prezintă condiţiile vecinic netrecătoare ale sufletului şi ale vieţii omeneşti; trebuesc convinşi că de odată cu religiunea creştină omul modern n'ar primì un ele-

ment străin și nefolositor sufletului, ci o nouă putere de viață, o putere care i-ar nobilità și străbate toată ființa cu un duh curat și înnălțător.

Înfățișând oamenilor astfel evanghelia creștină ca ceeace poate și trebue ea să însemneze pentru dânșii, îi vom deschide calea la inimile lor. Dacă într'un păhar plin cu apă vei pune un glob de plumb, apa va trece peste marginile păharului și se va vărsà. Dar pune încă odată atâta apă cât spațiu cuprinde globul de plumb, și vei vedeà că nu se va vărsà nici un strop de apă, ci păharul o va cuprinde pe toată, fiindcă părticelele apei adaose pe urmă s'au împreunat cu ale celei din păhar și țin toate împreună.

Așa stă lucrul și cu religiunea. Dacă ar fi ea ca un glob greu de plumb pe care l-a aruncat cineva în sufletul omenesc tixit și așa cu multe de toate, atunci poate s'ar mai puteà spune că pentru ea nu se găsește loc acolo. Dar religiunea creștină e un element viu, care străbate toată ființa omului și o însuflețește cu un duh nou, îi înoiește, întărește și nobilitează toată viața. Convinge pe oameni despre aceasta — și vor găsì loc în sufletele lor pentru evanghelia creștină!

Ce fel de oameni vor fi fost ceice petreceau în conacul din Vifleem, în care nu s'a găsit loc pentru Iosif și Maria? Evangheliștii nu ne spun, dar nu e greu să gâcim ce fel de oameni s'au putut întâlnì într'un astfel de loc: vor fi fost țărani ovrei mai cu stare, cari au venit la oraș cu punga plină ca să plătească dajdia, vre-un mic funcționăraș își luà aiere de gravitate oficială și se făleà cu importanta poziție ce o ocupà el; câțiva soldați romani petreceau sgomotos, conștienți de ceeace însemnà să fi apărătorul unei împărății atât de mari; vre-un rabin tâlcuià celor ce-l ascultau niște porunci din lege, iar mai aproape de ușă, câțiva gură-cască, de cari întâlnești în fiecare cârcimă, completau societatea. Acești oameni, pe cari lumea i-a uitat de mult; umpleau toată ospătăria cu petrecerea lor sgomotoasă. Intr'o peșteră, mai la o parte, a venit în lume Mântuitorul, ca să o mântuească «și l-au pus în iesle, pentrucă nu aveau ei loc în casă.»

Dacă ar fi visat ei măcar, cine erà cel nou născut, pe care nu l-au primit în casă; dacă ar fi știut ce aveà El să facă pentru oameni; dacă ar fi înțeles din glasul prorocilor ce aveà El

să aducă lumei și, mai ales, dacă ar fi putut ei vedeà biserica creştină și cum creștinătatea se închină Celui născut în peşteră ca Stăpânului vieţii — o, atunci ar fi lăsat la o parte toată nepăsarea lor, ar fi sărit repede să deschidă uşa şi ar fi găsit pentru noii oaspeţi cel mai bun loc în casă. Astfel şi tu, iubite cetitorule, de cumva n'ai găsit până acum, vei căutà de bună seamă în inima ta încărcată cu multe de toate *loc ales pentru naşterea lui Christos* — îndată ce te vei convinge că dela aceasta atârnă toată putinţa de a duce o viaţă bună și frumoasă aici pe pământ, o vieaţă fericită şi netrecătoare dincolo de mormânt.

Prin urmare, cauza pentru care oamenii de astăzi cred că nu au în inimile lor loc pentru Christos, zace în împrejurarea, că ei nu înţeleg importanţa lui Christos, nu simţesc ce ar însemnà pentru ei Christos, dacă l-ar primì în inimile lor. A-ţi preface inima ta într'un locaş al naşterii lui Christos, înseamnă a primì din toată inima ta, cu tot cugetul tău, cu toată virtutea ta și în toată fiinţa ta *harul și adevărul dătător de vieață și de putere a lui Christos.* Și, deşi nici unul dintre oameni nu este în stare să înţeleagă pe deplin adevărul și fiinţa divină alui Christos, totuş toţi avem în noi atâta instinct ceresc ca să simţim cât de mare și plin de mărire și putere este El.

Poate că tu nu iubeşti pe Christos, nu l-ai primit în sufletul tău şi nu păşeşti pe urmele lui. Dar dacă te-ai gândì cu toată puterea la El și la opera lui, atunci ai simţì că într'ânsul este plenitudinea sfinţeniei şi a dumnezeirii, în faţa căreia trebue să te pleci cu smerenie. Și când acest ideal desăvârşit, acest caracter divin se apropie de tine și cere intrare în sufletul tău, ce vei zice? Vei simţì cât sunt de strâmte şi necurate încăperile sufletului tău, ca să primești în ele pe Christos cel curat? O credinţă atât de sfântă într'un locaș atât de păcătos! O religiune atât de mare într'un suflet atât de mic! Judecând bine, înţelegem că religiunea creştină cu motivele ei curate, cu puterile ei divine, cu idealul ei înalt este cu mult mai măreaţă decât ca să poată fi găzduită într'un suflet atât de îngust și într'o viaţă atât de strâmtă ca a noastră. Nu e loc, nu e loc!

Chestiunea atinsă în aceste cuvinte ne arată, cât este de necesară influinţa binefăcătoare a religiunii creştine asupra vieţii omeneşti. Ea ne face să înţelegem de-oparte, cât de strâmtă

am făcut noi viaţa, şi de altă parte, cât de largă ni-o dă Dumnezeu şi ce puteri neistovite a aşezat într'ânsa. «Voi oameni, v'aţi strivit viaţa» — aşa ne spune evanghelia. «Voi aţi îngustat cuprinsul ei. Prin uşile şi ferestrile pe cari voi i le-aţi dat, nu pot intrà decât gândiri mici şi amărîte. In încăperile ei, pe cari voi le-aţi alcătuit, nu poate trăì nici un adevăr mare. Dar să nu credeţi că aşa a voit Dumnezeu să fie viaţa voastră! Ea e lucrul arhitecturei voastre, pe când Dumnezeu îi dăduse un plan de palat împărătesc. El v'a zidit ca să fiţi un «templu al Duhului sfânt». Căutaţi numai şi veţi găsì că Dumnezeu şi-a zidit înlăuntrul vostru casă împodobită, în care să petreacă. Pe lângă toate răutăţile de cari este plină casa sufletului omenesc, totuş se găseşte înlăuntrul ei loc şi pentru naşterea lui Christos».

Dacă evanghelia Mântuitorului nostru Christos n'ar fi făcut nimic altceva decât acest singur lucru: să-i aducă omului necontenit aminte de demnitatea cu care l-a creat şi de darurile frumoase cu cari l-a înzestrat Dumnezeu — şi totuş ar fi făcut neînchipuit de mult. Evanghelia stă şi astăzi în mijlocul acestei vieţi degenerate prin păcat şi îi spune omului cu mustrare că nu aceasta este înfăţişarea pe care trebue să o dea el vieţii sale. Omului trupesc, al cărui suflet este un iad de patimi; beţivului ameţit de duhoarea otravei ce-i istoveşte puterea trupului şi a sufletului; omului uşuratec şi superficial, care-şi pierde zilele în lucruri de nimic; celui sgârcit, care şi-a strâns inima ca o pungă; celui egoist, brutal, ordinar şi tuturor celor stăpâniţi de păcate grele — le vesteşte evanghelia cu glas de mustrare: «Voi vă faceţi viaţa necurată, uşuratecă, sărăcăcioasă ca vai de ea. Voi vă strâmtaţi viaţa atât de mult, încât nu mai rămâne în ea loc pentru gândiri nobile şi pentru dorinţe curate. Dumnezeu a creat-o însă largă şi primitoare. Deschideţi-i încăperile şi veţi găsì în ea loc şi pentru naşterea Fiiului său».

Sunt oameni cari, când li-se propoveduieşte o viaţă mai bună şi mai curată pe bazele evangheliei, când Christos se apropie de uşa inimei lor şi cere intrare, se simt nevrednici să-l primească sub acoperemântul casei lor neîngrijite. Acest sentiment, ce e drept, e plin de smerenie, dar nu este în spiritul unei credinţe fiieşti şi pline de încredere. Dumnezeu a creat inima noastră şi o cunoaşte mai bine decât noi. Christos ştie dacă

este loc în ea, ori nu este? Să-l lăsăm deci înlăuntru și El va găsì loc pentru sine, unde noi nici n'am putut visà. El va descoperì într'ânsa câmpuri cu totul nouă și roditoare, încât noi înși-ne vom rămâneà uimiți de puterea ce o va manifestà natura noastră ca să-și găzduească înaltul oaspe.

N'ați văzut nici odată minunea ce s'a întâmplat cu omul păcătos, dupăce a intrat în slujba lui Christos? N'ați văzut cum această biată ființă strivită de rele, cu mintea întunecată, cu inima sdrobită și fără căldură, cu voința fără putere, încetul cu încetul se ridică, scutură noroiul păcatelor, i se desghiață inima, își extinde câmpul pe care spiritul său întinerit va aruncà sămânța rodnică de fapte bune a cunoașterii de Dumnezeu? N'ați văzut cum cele ce mai înainte au fost urîte, stricate și vrednice de dispreț, au ajuns prin puterea lui Christos, care toate le 'noiește, pline de mărire, de frumseță și de vrednicie morală? N'ați văzut ori n'ați auzit niciodată, cum dintr'un om mic a devenit un creștin mare, cum un caracter întunecat prin păcat s'a luminat, s'a încălzit și a strălucit cu frumsețe în razele dătătoare de viață ale credinții? Dacă ați văzut ori ați auzit vre-odată despre o minune ca aceasta, de felul căreia s'au întâmplat mii și milioane, atunci nu mai stați la îndoială, ce să faceți, când se apropie Mântuitorul de ușa inimei voastre! In acest conac mare al inimei se întâlnesc mulți călători în calea lor printre oameni, și pentru toți se găsește loc. Dorințe, nădejdi și adevăruri cari în asemănare cu adevărul lui Christos, cu nădejdile religiunei sale strălucesc numai ca o schinteie pe lângă lumina dătătoare de viață a soarelui, toate au fost găzduite. Oare numai pentru Christos să nu aibă oamenii loc în casa sufletului lor?

Nu e loc? E atât de plină inima ta, frate iubit? Nu e loc pentru Christos — singura ta nădejde? Nu e loc pentru Christos — singura ta mântuire? Nu e loc pentru Christos — viața ta cea vecinică?

Faceți loc pentru Christos în inimile voastre! Vă îndemn să faceți loc larg pentru El, chiar dacă ar trebuì să aruncați de dragul lui la o parte toate lucrurile scumpe vouă, dupăcum fac corăbierii cari văzându-și corabia gata să se cufunde și viața amenințată de valuri furioase din toate părțile, aruncă în mare toată mătasa, tot aurul și toate prețioasele lor, numai să-și salveze viața.

Nu e loc pentru Christos? Aduceţi în faţa Lui sfântă oaspeţii cari îi opresc intrarea în cămara sufletului vostru, şi veţi vedeà cum îşi vor întoarce în altă parte privirile lor pline de ruşine. Dacă nu ştiţi voi, ei ştiu al cui loc l-au ocupat pe nedreptul.

E în prag sărbătoarea Naşterii Domnului! Christos se apropie din nou de uşa inimei noastre şi bate ca să i-se deschidă şi să-l primim înăuntrul ei. Să nu-l primim numai cu hainele curate ale trupului, cu colindele şi cântările buzelor noastre, ci să ne curăţim şi cămara inimei noastre, şi să-l primim în ea făcându-i loc împodobit pentru sfântă naşterea sa. Căci numai aşa primindu-l, vom da mărire lui Dumnezeu, iar între noi oamenii va fi pace şi bună voire! In acest înţeles: Naşterea lui Christos — să ne fie de folos!

(După *episcopul Phillips Brooks.*)

Dr. Nicolae Bălan.

CATEHIZAŢIUNEA.

Introducere.

Prin ordinul P. V. Consistor arhid. din 2 Iunie 1911 Nr. 1846 Şcol. pentru conferenţele învăţătoreşti din anul acesta, la cari au fost invitaţi şi cateheţii, s'a fixat un singur obiect de învăţământ spre pertractare, şi anume: *Religiunea.* In urma acestui ordin, pentru conferenţa învăţătorilor şi cateheţilor din protopresbiteratul Deş mie mi-s'a dat să lucrez tema: *Manualele de religie şi de literatură didactică religioasă şi cele mai bune cărţi de metodică a învăţământului religios. Intrebuinţarea Sf. Scripturi în şcoală ca mijloc de învăţământ şi necesitatea unei Biblii şcolare. Lectura literaturei religioase, care s'ar puteà face în şcoalele noastre de toate zilele şi de repetiţie ş. a.* Am şi pregătit disertaţiunea aceasta şi o am cetit în şedinţa din 31 Octomvrie v., dar am întimpinat foarte mari greutăţi la compunerea ei, şi anume: în lipsa unei biblioteci publice bine provăzută cu cărţi de religiune şi în lipsa mijloacelor materiale proprii, nu mi-am putut câştigà toate izvoarele necesare; apoi puţinele manuale de învăţământ religionar şi de metodică religionară, ce mi-am putut procurà, în mare parte sunt dela autori cu pregătiri atât de superioare faţă de mine şi cu praxă atât de vastă pe terenul învăţământului şcolar, încât din partea mea ar fi fost o cutezanţă prea mare, ca să mă rostesc asupra valoarei lor; dar cea mai mare greutate mi-a fost puţinul timp ce mi s'a dat pentru pregătirea unui astfel de elaborat. Am făcut însă tot cât am putut, mai adaugând la obiec-

tele din temă *istoricul catehizațiunei și câteva observări generale la catehizarea elevilor dela școalele străine cu limbă de propunere străină.* Iată acum conținutul disertațiunei.

I. Istoricul catehizațiunei.

Istoria ne arată, că învățământul religionar totdeauna a fost în mâna preoților și numai în timpuri de decadență a fost în parte ori în total în mâna învățătorilor de alte categorii.

Cel dintâi învățător religionar, cum zicem azi: *catehet*, a fost însuși *Dumnezeu.* După mărturisirea *S. Scripturi*, Dumnezeu însuși s'a descoperit omului și a sădit în sufletul și inima lui legile naturale, după cari să se conducă pe căile vieții și i-a dat în raiu porunca, ca să nu mânânce din pomul cunoștinței binelui și a răului, în semn de atârnare față de el. Călcând însă oamenii cei dintâi — Adam și Eva — porunca aceasta, Dumnezeu i-a scos din raiu și s'a întors de către ei, dar nu de tot, căci le-a promis pe Mesia, care îi va mântuì din robia diavolului în care căzusem toți oamenii prin păcatul strămoșesc și le-a dat învățători pe *patriarhi* și *profeți*, cari să susțină prin poporul cel ales, prin Iudei, credința cea adevărată în el, prin *descoperire supranaturală*, iar pe păgâni i-a lăsat în soartea lor, numai cu *legile naturale*, până la venirea Mesiei, adecă a Mântuitorului nostru Iisus Christos, unul născut Fiiul său. Dintre patriarhi cel mai mare a fost *Avraam*, din sământa căruia s'a format *poporul cel ales, Israil*, iar dintre profeți *Moisi*, prin care a dat Dumnezeu cele *zece porunci* poporului cel ales și prin acesta nouă tuturor oamenilor, pentru regularea vieții noastre față de Dumnezeu și față de deaproapele nostru. Aceasta cât privește timpul înainte de venirea Mesiei, adecă periodul *Testamentului vechiu*, iar încât privește periodul *Testamentului nou*, cel mai mare decât toți profeții din toate timpurile, a fost *Inaintemergătorul și Botezătorul Ioan*, care a pregătit poporul la primirea lui Mesia.

Cum și-au regulat *popoarele păgâne* afacerile lor religionare, ne arată puținele monumente ce ne-au rămas și miturile lor. Neprimind ele dela Dumnezeu vre-o descoperire supranaturală ca jidovii și în urmă prin Iisus Christos ca creștinii, ci conduși numai de legile naturei și de mintea omenească întunecată prin păcatul strămoșesc, au căzut în *idololatrie*, închinându-se fápturilor lui Dumnezeu și lucrurilor mânilor lor, și în cea mai mare imoralitate, care la multe le-a cauzat chiar și stingerea cu totul de pe fața pământului. De aceea la păgâni abià se poate și vorbì despre vre-o religiune propriu zisă, ci numai despre o *filozofie*, iubire de înțelepciune (omenească), amestecată cu idei supranaturale, metafizice, mai mult ori mai puțin greșite.

La *Chinezi* afacerile religionare au fost concrezute familiei, iar filozoful lor cel mai mare este *Confucius* (n. 551 a. Chr.)

La *Indieni* creşterea religionară a copiilor se făceà după caste prin preoţi, numiţi bramini. Invăţăturile lor religionare se cuprind în cărţile lor sfinte numite *Vede*, pe cari le-a adunat filozoful lor *Buddha* (n. 544 m. 465 a. Christos).

La *Egipteni* nu numai afacerile religioase, ci şi cele politice erau concrezute preoţilor. Cele mai multe învăţături religionare însă erau ascunse dinaintea poporului, iar cele de cari acesta aveà neapărată trebuinţă, se gravau pe stâlpi de piatră (obelisc) aşezaţi în pieţele publice.

La *Perşi* pe timpul lui Cyrus educaţiunea erà cu totul publică şi sta sub supraveghierea statului, iar principiile religionare au emanat dela filozoful lor *Zoroastru*.

Grecii la început au îndumnezeit lucrurile naturei, apoi mai târziu părăsind aceasta îndumnezeire, zeii despre cari şi-au închipuit că dirigue manifestaţiunile din natură, i-au personificat în forme de oameni deplin perfecţi la trup, atribuindu-le diferite însuşiri personale şi chemări, de multeori contrare chiar şi legilor naturale. In creşterea tinerimei pondul principal îl puneau pe desvoltarea frumoasă (atenienii) şi puternică (spartanii) a corpului, dar nu negligau nici desvoltarea spiritului şi a inimei. Cunoştinţele religionare le împărtăşeau copiilor la început părinţii în familie, apoi filozofii în şcoalele publice ori private împreună cu alte învăţături, unde toate obiectele de învăţământ erau pătrunse de spirit religionar, naţional şi patriotic şi religiunea nu formà obiect de învăţământ separat. Principiile lor religionare se cuprind în fabulele lor despre zei, în aşa numita *Mitologie*, dar mai cu samă în epopeele lui *Homer:* Iliada şi Odysseia. Dintre filozofii greci, cari s'au ocupat cu creşterea religioasă a poporului şi a tinerimei, locul cel mai de frunte îl ocupă Socrate, carele n'a scris nimic, apoi vestiţii scriitori Plato, învăţăcelul lui Socrate, şi *Aristotel*, învăţăcelul lui Plato şi învăţătorul lui Alexandru cel mare, şi în urmă *Plutarch*. — Religiunea Grecilor a fost cu mult superioară religiunei celorlalte popoare din anticitate, şi de aceea şi cultura lor a fost mult mai înaltă şi a servit de fundament nemijlocit chiar civilizaţiunei de azi.

Romanii la început încă se închinau lucrurilor din natură şi în afaceri publice ori private mai importante cereau sfatul oraculelor, ca şi Grecii. Pruncii erau instruiţi în cele religionare acasă din partea părinţilor, apoi erau duşi la sacrificiile publice şi private pentruca să se deştepte şi să se întărească în ei şi mai mult sentimentul religios faţă de străbuni şi mai cu samă faţă de patrie. După cucerirea Greciei, însă au început a neglijà creşterea re-

ligioasă a tinerimei, concrezându-o învăţătorilor greci, numiţi *pedagogi*, ingrijitori de copii, aleşi mai cu samă dintre sclavi, cari apoi au amestecat conceptele lor religionare confuze aduse de acasă cu conceptele religionare mai mult practice ale Romanilor, şi au crescut generaţiuni, cari în curând au dus imperiul roman la perire, şi au produs o destrăbălare morală aşa de mare în toată lumea romană, încât chiar şi după credinţa bărbaţilor mai luminaţi păgâni, numai o putere de sus mai puteà îndreptà lucrurile şi puteà aduce vindecare omenimei. Dintre *filozofii romani* nici unul nu s'a ocupat direct cu educaţiunea tinerimei ori a poporului, dar ne-au rămas opuri de mare valoare şi în privinţa aceasta dela bărbaţii de stat *Cato*, *Cicero* şi *Seneca* (educatorul impăratului Nero).

Când a sosit apoi plinirea vremii, ca omenimea să se reculeagă din destrăbălarea morală în care se cufundase prin învăţăturile filozofilor, cari îndumnezeise totul, făcând din cei puternici zei şi din cei slabi animale, şi din care singură, fără ajutor de sus, nu mai puteà ieşì, — a trimis *Dumnezeu Tatăl* pe Mesia cel promis, pe unul născut Fiul său, pe *Iisus Christos*, ca să se întrupeze dela Spiritul sfânt şi din Fecioara Maria, şi descoperind deplin şi la arătare cuvântul adevărului dumnezeiesc, să moară pe cruce şi aşa să ne răscumpere din robia diavolului în care căzusem prin păcatul strămoşesc, arătându-ne prin viaţa şi învăţătura sa credinţa, iubirea şi speranţa cea adevărată.

Iisus Christos a propoveduit cuvântul adevărului său dumnezeesc *numai cu cuvântul*, întărindu-şi învaţătura sa prin viaţa sa cea sfântă şi prin minuni, şi a predicat mai cu samă numai celor în vârstă, dar n'a exchis dela ascultarea aceluia nici pe prunci, zicând părinţilor: Lăsaţi pruncii să vină la mine, căci a unora ca aceştia este împărăţia ceriurilor. Poporului, şi la început şi apostolilor, ce şi a ales pentru răspândirea mai departe a învăţăturilor sale a vorbit mai mult în *asemănări*, parabole şi în *pilde* scoase din natură, din viaţa de toate zilele ori inventate de el, punându-le la urmă adeseori *întrebări*, pentruca ei înşişi să afle adevărul dogmatic, disciplinar şi ritual, ce intenţionà să le comunice; iar fariseilor şi cărturarilor şi mai târziu apostolilor le vorbeà şi în mod abstract, căci ei puteau să-l înţeleagă mai uşor şi mai iute. El nu a predicat în o anumită şcoală ori biserică, ca profeţii, filozofii şi preoţii, ci a predicat totdeauna, acolo şi unde i s'a dat ocaziune binevenită şi a fost de lipsă, intărindu-şi învăţătura cu minuni şi cu viaţa sa cea sfântă. De aceea el ne-a dat în persoana sa un model de învăţător-catehet pentru totdeauna.

Iisus Christos însă nu ne-a descoperit însuşi direct toate învăţăturile dumnezeeşti, pentrucă o mare parte din ele erau descoperite deja în Testamentul vechiu prin Duhul sfânt, carele a grăit prin proroci, şi pe acestea numai le-a confirmat zicând: N'am venit să stric Legea şi Prorocii, ci să o plinesc, iar cele descoperite de el şi de Duhul sfânt prin Proroci, pentruca să nu le înţeleagă cineva rău, după înălţarea sa la cer a trimis pe Duhul sfânt (carele dela Tatăl purcede) asupra apostolilor şi asupra sfinţilor părinţi, ca să le cuprindă în Testamentul nou şi în S. Tradiţiune.

Astfel predicarea cuvântului lui Dumnezeu s'a continuat mai întâi prin *Apostoli*, cărora le-a zis Iisus Christos când s'a înălţat la cer: Mergând, învăţaţi toate neamurile... învăţându-i să păzască toate câte v'am poruncit voue. Ei, după pogorîrea Duhului sfânt asupra lor, încă au urmat modul de predicare a lui Iisus Christos, călătorind dintr'un loc într'altul, dar predicând nu numai cu cuvântul, ci după necesitate şi prin scrisoare, silindu-se mai cu samă a face pe credincioşi, numiţi la început nazarinei apoi christiani, să ducă o viaţă sfântă, la ce înşişi premergeau cu pildele cele mai strălucitoare.

Prin apostoli fiind constituită acum biserica în organismul său (turmă şi păstori), după ei au continuat predicarea cu fapta şi cu cuvântul *Părinţii apostoleşti* şi după aceştia *Sfinţii Părinţi*, ba chiar şi *laici*, între cari chiar şi *femei*, dupăcum ne arată istoria bisericească şi mai cu samă Martirologiile.

In cele dintâi trei secule pe *vremea persecuţiunilor*, inscenate la început din partea *Iudeilor*, apoi din partea *păgânilor*, vre-o predicare sistematică nu s'a putut face, ci arhiereii, presbiterii, diaconii şi monahii au trebuit să se mărginească ca şi Apostolii mai mult numai la o predicare ocazională în ascuns, adresată celor în vrâstă, rămânând în sarcina capilor de familie instruarea pruncilor în cele religioase. Cu toate acestea, pentru instruarea încâtva sistematică a *catehumenilor* de toate vrâstele şi sexele pe ici şi colea unde s'a putut, măcar pe câtăva vreme, s'au înfinţat *şcoale catehetice* publice, din cari apoi mai târziu s'au desvoltat chiar institute ştienţifice, cu deosebire în ţările din apusul Europei, în evul mediu, iar pentru perfecţionarea catehumenilor acestora şi a pruncilor în cele religionare după botez, s'au întrodus *naşii de botez*, o instituţiune, care şi azi există, dar durere, mai mult numai de formă. In şcoalele acestea învăţământul se făceà după metodul narativ-explicativ intreţesut cu întrebări şi răspunsuri, şi se încheià cu examen, am puteà zice ca şi azi, punându-se punctul principal şi aici pe educaţiunea morală. Mai toţi bărbaţii mari ai bisericii au ieşit din şcoalele acestea.

După încetarea persecuţiunilor sub Constantin cel Mare, (323) ajungând *creştinismul* în locul păgânismului *religiune de stat*, a putut biserica să se îngrijască de o predicare mai sistematică a cuvântului lui Dumnezeu şi de o lăţire mai extinsă a aceluia.

Pe vremea persecuţiunilor predicarea se puteà face, cum am zis mai nainte, mai numai cu cuvântul şi în ascuns, şi numai foarte restrâns şi prin scrisoare, abià putând scrie unii dintre Apostoli cărţile Testamentului nou şi apoi unii dintre Sfinţi Părinţi scrierile aşa numite *Apologii*, pentru apărarea învăţăturilor creştine şi a credincioşilor în contra invinuirilor ce li-se făceau, pe nedreptul, din partea Iudeilor şi păgânilor.

După încetarea persecuţiunilor, modul predicării se schimbă, catehizaţiunea acum se face pe faţă şi scriitorii bisericeşti încep dispute, *Polemii* cu filozofii iudei şi păgâni, şi urmarea a fost, că păgânismul în imperiul roman în curând a rămas numai religiunea poporului de rând din satele cele mai ascunse (pagus, paganus = sat, sătean) şi mai îndepărtate de centrele culturei, de cetăţi şi oraşe.

Astfel a putut începe acum biserica în mod mai sistematic la convertirea tuturor păgânilor din imperiul roman. Popoarele din Apusul Europei şi cele din nord-vestul Africei au fost convertite de misionari trimişi dela Roma; iar cele din Răsăritul ei, apoi cele din vestul Asiei şi cele din nord-ostul Africei au fost convertite de misionari trimişi dela Ierusalim, leagănul creştinismului, apoi dela Antiohia, Alexandria şi dela Constantinopol, adecă dela cele cinci patriarhii ecumenice. Biserica dela Roma, latină, şi-a putut îndeplinì chemarea mai uşor, căci popoarele, cari au năvălit şi au nimicit imperiul roman de Apus, au urmărit numai scopuri politice de cuceriri teritoriale şi de jăfuiri materiale, — până când mahomedanismul, ce s'a ivit la inceputul veacului al VII-lea, pe lângă aceste scopuri a urmărit şi scopuri de cuceriri religionare şi aşa a nimicit nu numai imperiul roman de Răsărit, acum grecizat, ci cu sabie şi foc în mână a redus foarte mult şi creştinismul, abià putându-se acesta rahabilità încâtva prin convertirea Slavilor din nord-ostul Europei, necum să poată face şi alte convertiri mai însemnate.

La convertirea păgânilor, misionarii au purces întocmai ca Apostolii. Predicau unde puteau, sub ceriul liber şi în case private, şi pe cei convertiţi imediat îi şi botezau, iar *S. Liturghie* o celebrau pe *altare portative*, de unde îşi au originea *Antimisele*, măsarele de pe altarele fixe din bisericile noastre de azi. După înfiinţarea monahismului, misionarii se recrutau mai cu samă dintre călugări şi unde le succedeà a înfiinţà comunităţi bisericeşti

stătătoare, înfiinţau şcoale pentru tinerime, cultivau literatura şi artele şi învăţau pe popor şi la alte ocupaţiuni nobile şi folositoare pentru viaţă. Din şcoalele aceste s'au desvoltat în Orient şcoalele catehetice (d. e. Antiohia, Alexandria) şi în Occident, mai târziu, aşa numitele universităţi, mai cu samă pe lângă mănăstiri şi claustre, la început toate cu caracter religios, având de scop mai cu samă cultivarea ştiinţelor teologice şi filozofice. In şcoalele acestea se pregătiau în primul loc persoanele ce se dedicau carierei preoţeşti.

Trec acum la tractarea obiectului propriu.

II. Manualele de religiune şi de literatură didactică religioasă şi cele mai bune cărţi de metodică a învăţământului religios.

La început nu erau manuale anume pentru învăţământul religionar şcolar, căci cărţile Sfintei Scripturi a Testamentului vechiu şi nou, apoi scrierile apologetice şi polemice ale Sfinţilor Părinţi, ce formează S. Tradiţiune şi sunt îndreptate multe din ele în contra Iudeilor, păgânilor şi ereticilor, sunt scrise mai mult numai pentru păstorii bisericei şi nu cuprind în sistem învăţătura creştină, aproape toate sunt numai scrieri ocazionale dictate de necesităţile unor timpuri şi locuri.

Abià după deviarea bisericei apusene în unele puncte de credinţă dela învăţăturile bisericei generale reprezentată azi prin biserica ortodoxă-catolică sau răsăriteană, şi în extensiune mai mare după ivirea reformaţiunei în sinul bisericei apusene, au început fiecare din aceste trei biserici a-şi cuprinde în sistem mai precis învăţăturile sale de credinţă şi morală, dar şi acum încă tot numai pentru trebuinţele clerului, şi numai mai târziu pentru trebuinţele şcoalei şi a poporului. Invăţăturile religionare cuprinse în astfel de sistem sunt expuse în aşa numitele *Catehisme.*

Astfel de Catehisme mai însemnate şi cu autoritate generală, adecă aprobate de bisericile respective, sunt în biserica latină Catehismul roman, în biserica reformată Catehismul lui Luther şi în biserica ortodoxă *Mărturisirea ortodoxă de mitropolitul român Petru Movilă al Chievului din anul 1642.* Nici una însă din cărţile acestea simbolice nu este scrisă în special pentru trebuinţele şcoalei, ci numai pentru trebuinţele clerului; cu toate acestea cartea mitropolitului P. Movilă se foloseşte şi ca manual de şcoală în gimnaziile şi preparandiile noastre din patrie.

Cele dintâi Catehisme pentru trebuinţele credincioşilor bisericei noastre ortodoxe române din Transilvania şi Ungaria *au fost scrise din partea reformaţilor* pentru de a ne atrage la biserica lor, şi anume: din partea Saşilor lutherani din Sibiiu la anul 1544, despre care numai menţiune a rămas, şi apoi din partea

Ungurilor calvini, tipărit în Alba-Iulia la anul 1642, combătut de mitropolitul Varlaam din Iaşi în anul 1645; catehismul acesta încă nu e cunoscut decât numai în ediţiunea II. tipărită tot în Alba-Iulia, la anul 1656, cu un adaus de apărare şi reeditată de fer. G. Bariţiu în Sibiiu la anul 1879; în Alba-Iulia s'a mai tipărit un Catehism reformat pentru Români, în anul 1648, din care sunt cunoscute două exemplare. — La Catehismele acestea putem numără şi *Bucoavna* tipărită cu voia mitropolitului apostat Atanasie în Alba-Iulia la anul 1699, în care pe lângă Abecedarul slavon etc. se cuprinde şi Simvolul nice-constantinopolitan şi apoi cel atanasian, despre care se zice, că se începe cu dogma *catolică* (Dr. Veress E.: Erd. és magyarorsz. Régi oláh könyvek, Kolozsvár 1910).

La anul 1700 prin desbinarea unei părţi însemnate a Românilor ortodocşi din patrie şi prin unirea celor desbinaţi cu biserica papistaşă încetându-ne mitropolia de a funcţionă, în veacul al XVIII-lea luându-ne Sârbii ortodocşi din patrie sub scutul lor, — apare: *Intâia învăţătură pentru tineri*, tipărită slov. şi rom. în *Rimnic* la a *1726* de *Moise Petrovici «arhiep. al Bălgradului* şi mitr. al tot pop. creşt. de sub puterea Prealum. împ. Ronasm în Sârbia, Slavonia, *Ungaria*, Croaţia, Ungrovlahia împărătească şi în *Bănatul Timişoarei»*, apoi la anul 1774 *sinodul arhieresc gr.-ort. sârb. din Carloviţ* a tipărit în Viena un *Catehism mic*, în limba sârbească, românească şi nemţască, carele, după înfiinţarea tipografiei diecezane, acum arhidiecezană, din Sibiiu, la anul 1850, prin marele mitropolit Şaguna, retipărit mai de multeori în textul lui românesc, s'a folosit în şcoalele noastre poporale mai până la finea secolului al XIX-lea, când s'a înlocuit cu Catehismul mic de *Z. Boiu* şi cu Catechismul de *M. Toma*, prelucrat în urmă de I. Popescu, ambele tipărite tot în Tipografia arhidiecezană, dar cu litere latine. Alăturea cu Catehismul sinodului sârbesc multă vreme s'a folosit în şcoalele noastre poporale şi o *Bucoavnă*, tipărită tot cu litere cirile, în Tipografia noastră, asemenea celei menţionate mai sus.

După mărturisirea bătrânilor, până prin anii 1850, catehizarea tinerimei în lipsa de şcoale poporale mai multe se făceă, pe baza Catehismului din 1774 şi mai cu samă pe baza Bucoavnei acesteia, de comun în Dumineci şi sărbători după serviciul divin de după ameazi, prin preoţi ori cantori mai bătrâni, după cum eră obiceiul locului; iar după înfiinţarea de şcoale, catehizarea tinerimei şcolare s'a pus mai pretutindenea în sarcina învăţătorilor, iar catehizarea adulţilor o au îndeplinit şi mai departe preoţii (unde o au îndeplinit), dintre cari unii catehizau, însă câteva zile numai pe tinerii ce erau în pragul cununiei, învăţându-i Tatăl nostru, Născătoarea, Credeul şi Poruncile.

După anii 1850 însă Manualele de învăţământ religionar s'au sporit cu *Catehismul bogat*, cu *Istoria biblică* şi cu *Istoria bisericească* mai compunându-se şi *cărţi de rugăciuni şi cântări bisericeşti* extrase din cărţile rituale.

Nu s'a negligat însă cu totul nici *poporul*, căci pentru instruarea lui prin preoţi în biserică se foloseau aşa numitele *Cazanii* sau Evangelii cu tâlc, cari în multe locuri încă şi azi se folosesc din partea preoţilor mai bătrâni, iar pentru instruarea lui privată s'a tipărit: *Indreptarea păcătosului, Timişoara. 1765*, serb. şi rom. şi *Invăţături creştineşti, Viena 1785*. (Bianu Hodoş: Bibliografia veche rom. Tom. II. Bucureşti, 1910).

Dar iată şi puţinele manuale de învăţământ religionar despre cari ştiu, că se folosesc azi în şcoalele noastre poporale din patrie cu aprobarea autorităţilor bisericeşti competente:

Istoria bibl. în folosul şcoalelor popor. Sibiiu, Tipografia arhid. 1908.

Catehismul mic al bis. ortod. ort. pentru usul şcoalelor elem. rom. de *Z. Boiu*, Sibiiu. Tipogr. arhid. 1901.

Catehism pentru învăţăm. relig. dreptcred. năs. în şcoalele primare de *M. Toma*, prelucrat de Sim. Popescu, Sibiiu, Tip. arhid. 1906.

Istoria bis. pentru şcoal. pop. Sibiiu, Tip. arhid. 1896.

Catehism, de *D. Voniga*, Braşov, Tipogr. Ciurcu, 1910.

Religiunea pentru şcoal. pop. An. II. III. şi IV. de *I. Benescu şi N. Aron*, Braşov, Tip. Ciurcu.

Istorioare rel. mor. I. Carte de Rel. pentru şcoal. elem. de *Dr. P. Barbu*, Caransebeş. Tip. diec. 1903. Ed. II.

Istorioare biblice. II. Carte de Relig. pentru şcoalele pop. de *Dr. P. Barbu*, Caransebeş, Tip. diec. 1908. Ediţ. VIII.

Istorioare bisericeşti, III. Carte de Rel. pentru şcoalele pop. de *Dr. P. Barbu*, Caransebeş, Tip. diec. 1907. Ediţ. VI.

Catechism. IV. Carte de Rel. pentru şcoal. pop. de *Dr. P. Barbu*, Caransebeş. Tip. diec. 1901. Ediţ. III.

Mai cunosc şi câteva manuale scrise de autori dela noi, apoi din Bucovina şi România, dar nefiind aprobate, ori nefolosindu-se la noi, nu le amintesc.

Toate manualele înşirate aici sunt compuse după Planuri vechi de învăţământ şi prin urmare nu corespund deplin *Planulu de învăţământ şi Indreptarul metodic* stabilit în urmă pentru şcoalele noastre pop. din mitropolia noastră şi edat în anul acesta (1911) de Consistorul metropolitan cu aprobarea ministrului reg. ung, de culte şi instrucţiune pnblică. Cele mai apropiate însă de acest Plan de învăţământ sunt cele patru Cărţi de Religiune a lui Dr. P. Barbu, dar pentru aceea tot nu recomand a-le introduce

în şcoalele noastre din arhidieceză, căci nu sunt aprobate şi de consistorul arhidiecezan, ci numai de consistoriile diecezane din Arad şi Caransebeş, şi apoi fiind lucrate după planurile speciale din aceste dieceze, diferite de planul din arhidieceză, cateheţii prin întroducerea lor ar venì în conflict şi cu autoritatea lor supremă bisericească arhidiecezană, deci să rămânem deocamdată noi cei din arhidieceză pe lângă manualele aprobate de consistorul arhidiecezan, până se vor prelucrà manualele aprobate de acesta ori se vor compune altele în locul lor, în conformitate cu noul Plan de învăţământ prescris acum pentru şcoalele din mitropolia întreagă; s'ar puteà însă întroduce în mod provizor pentru timpul de transiţie, dar iarăşi numai cu învoirea consistorului arhidiecezan.

A arătà întru cât corăspund ori nu corăspund manualele înşirate mai sus cu noul plan de învăţământ, aflu de superflu, căci lucrate fiind după planuri vechi, nici unul nu corăspunde deplin şi aşa până se vor prelucrà ori se vor compune altele, rămâne în sarcina cateheţilor şi învăţătorilor să aleagă din ele materialul corăspunzător din manualele aprobate de autoritatea lor bisericească.

Iată acum şi manualele de literatură didactică religioasă şi cele mai bune cărţi de Metodică a învăţământului religios, întrucât îmi sunt cunoscute.

Catehetica, adecă Metodica specială a studiului religiunei, de *S. Popescu,* Bucureşti, 1892.

Câteva observări asupra învăţământului din religiune, de *Dr. D. P. Barcianu,* în Foaia Pedagogică, Sibiiu, 1897.

Religiunea în şcoala poporală, indigitări metodice, de *Dr. P. Barbu,* Caransebeş, 1897.

Religiunea în şcoala veche şi în şcoala noauă de *Dr. P. Barbu,* Caransebeş 1899.

Elemente de Catehetică sau Metodica religiunei, de *Dr. P. Barbu,* Caransebeş, 1907.

Prelegeri metodice din istorioare biblice de *N. Crâşmariu,* Arad, 1908.

Educaţiunea moralei de *I. Slavici,* Bucureşti, 1909.

Poveştile în educaţia şcolară de *Dr. P. Şpan,* Sibiiu.

Indicaţiuni practice cum să proceadă învăţătorul la împărţirea învăţământului din religiune pe baza Catehismului mic în cl. I. şi II. a şcoalelor primare, de *Ilie Bendas,* în Candela 1900 şi 1901, Cernăuţi. Cari sunt cauzele, că *catehizarea la noi* nu-şi ajunge scopul, de *Dr. P. Barbu,* în Candela 1907, Cernăuţi.

Despre educaţia intelectuală, morală şi fizică, de *K. Spencer,* Bucureşti, 1897 (Bibliot. p. toţi).

Statul, biserica și școala de *G. Iarmaságh*, trad. de I. N. Pop, Cluj, 1907.

La alte opuri, disertațiuni și prelegeri practice publicate separat ori în diferitele foi și reviste avizez pe frații catiheți și învățători să le caute în *Catalogul cărților pedagogice românești* al Librăriei arhid. din Sibiiu, publicat în anul 1910 de *Dr. Onisifor Ghibu* și în broșura *Școala română* de *Ios. Stanca*, Arad, 1911. Cele mai prețioase indigitări metodice le vor află însă în *Indreptarul metodic* alăturat la noul plan de învățământ; dar acestea fiind numai generale, nu sunt de ajuns și așa frații catiheți și învățători trebue să studieze cu deamăruntul cel puțin opurile indicate mai sus și altele mai de valoare și apoi să-și aboneze și cetească regulat cel puțin revistele pedagogice redactate de bărbați ortodocși, în special *Foaia Pedagogică* și *Vatra școlară*, pentruca ținându-se în curent cu înaintarea științelor pedagogice, să-și însușească o desteritate de predare cât mai perfectă, căci numai așa vor produce și rezultate bune și stătătoare între greutățile cele multe și mari de azi în cari se află școalele noastre poporale confesionale.

III. Întrebuințarea S. Scripturi în școală ca mijloc de învățământ și necesitatea unei Biblii școlare.

S. Scriptură s'a folosit în școalele noastre până acum ca mijloc de învățământ, dacă cu excepțiunea Istoriei biblice poate fi vorbă de așa ceva, numai într'atâta, că unii dintre elevii mai buni și cu glas mai frumos din clasele superioare, se instruau la cetirea Apostolului în biserică în Dumineci și sărbători; și efectul a fost binefăcător nu numai pentru elevi ci și pentru popor, și mai cu seamă pentru părinți; pentru elevi, căci se întreceau care de care să ajungă să cetească și el Apostolul în biserică înaintea a tot poporul, iar pentru popor, căci acesta vedeà și oarecare rezultat practic în urma învățământului școlar după jertfele cele grele ce le aduceà pentru susținerea școalei. Ori cât de mari progrese ar face învățătorul în celelalte obiecte de învățământ, dar dacă elevii lui nu pot cetì Apostolul și nu pot cântà în biserică și la alte ocaziuni și dacă nu știu cât mai multe rugăciuni de rost, în fața poporului tot n'au făcut nimic, căci din celelalte obiecte de învățământ, poporul în priceperea lui mărginită nu vede nici un rezultat practic. Durere însă că obiceiul acesta frumos nu se practizează pretutindenea de ajuns, necum să se mai audă elevi de școală cetind Psalmul dela Vecernie, la carea pe multe locuri nici nu sunt duși, ori nici nu se face ca mai demult.

O întrebuințare a Sf. Scripturi ca mijloc de învățământ școlar, după împrejurările noastre eu cred, că s'ar puteà face numai aducându-se în legătură cu serviciile divine. Inceputul s'ar face în legătură cu Istoria biblică îndată ce elevii știu bine cetì, încât după predarea piesei respective imediat s'ar cetì din Biblie și textul ei original și apoi s'ar pune să explice ei ilustrațiunile dela textul respectiv. Lucrarea aceasta s'ar continuà apoi și s'ar terminà cu elevii din clasele ultime, fiind însă și ceilalți de față, în așa-numitele exhortațiuni, ce s'ar țineà în școală imediat înainte de serviciul divin, prin cetirea Psalmilor, Paremiilor, Apostolului și Evangheliei din Dumineca ori sărbătoarea respectivă, explicându-le conținutul și însemnătatea sărbătoarei, și firește afară de Evanghelie, instruându-i și puindu-i pe ei să cetească în biserică aceste pericope.

Spre scopul acesta va trebuì însă, ca *fiecare biserică să se provadă cu toate cărțile rituale tipărite cu litere latine,* căci în planul de învățământ nu se prevede instruarea elevilor în cetitul cu litere cirile. Astfel nici Biblia tipărită de fer. metr. Șaguna cu litere cirile nu se va puteà folosì în școală, iar Biblia edată de Societatea britanică, din cauza textului nepotrivit cu textul bibliilor ortodoxe, nu-i iertat să se folosească.

Editarea unei Biblii școlare eu o aflu deoparte de superfluă, iar de altă parte chiar de neexecutabilă. De superfluă, căci în *locul ei se pot folosì cărțile rituale:* Psaltirea, Apostolul, Evangheliarul, Orologionul, Octoihul și Mineele, tipărite acum toate cu litere latine, *prin ce am familiarizà mai mult și pe elevi cu cărțile liturgice și cu biserica.* Iar de neexecutabilă, pentrucă pe lângă materialul cuprins în Istoria biblică, ar trebuì să luăm în ea și pericopele ce se cetesc la diferitele servicii divine în, și afară de biserică, prin ce atâta s'ar sporì în volume, încât nici nu s'ar puteà desface elevilor cu un preț accesibil, când părinții lor abià îi pot provedeà chiar și cu manualele de învățământ ordinare.

Forurile competente ar trebuì însă, ca *Biblia* tipărită de fer. metr. Șaguna să o impună comunelor bisericești și preoților cari nu o au cu un preț minimal până se vor epuisà toate exemplarele și apoi *să o retipărească cu litere latinești cu notițe explicative sublineare,* mai îndreptându-i și limbagiul pe ici pe colea unde nu corăspunde vorbirei de azi, chiar lăsând afară ilustrațiunile, *ori apoi să o retipărească, firește cu litere latine, fără notițe sublineare explicative și fără ilustrațiuni, în format cât se poate de mic și de ieftin,* după modelul Bibliilor Societății britanice. Din Biblia aceasta s'ar impune apoi fiecărei comune bisericești câte două exemplare: unul pentru biserică și altul pentru școală și apoi fiecărui preot și învățător câte un exemplar. In chipul

acesta pe lângă folosul moral adus credincioşilor, s'ar produce şi un venit material fondului tipografiei, nu neînsemnat, trebuind a se tipărì în atâtea exemplare.

Ilustraţiunile, ce ar lipsì cu totul din Biblia aceasta, s'ar suplinì în manualele de *Istoria Biblică* şi s'ar sporì cu iconiţe sfinte tipărite separat şi date elevilor la diferite solemnităţi bisericeşti, şcolare şi private, d. e. la sărbătorile mai mari, la prima mărturisire şi cuminecare, la examene etc. Ba până atunci s'ar puteà face chiar şi *colecţiuni din cărţi poştale ilustrate*, numai să fie făcute cu pricepere.

Când şi după o jumătate de veac dela tipărirea Bibliei prin fer. metr. Şaguna se mai află o mulţime de biserici şi de preoţi, fără să aibă această carte a cărţilor, cum foarte frumos o numeşte şi Indreptarul metodic alăturat la noul plan de învăţământ, cum şi putem aşteptà dela poporul sărac să o cumpere cu un preţ atât de mare, când, fiind tipărită cu litere cirile, acum nici nu o mai poate folosì! Despre clasa «cultă», crescută în mare parte cu spesele bisericei, nici nu vorbesc.

Ar trebuì să ating aci şi *Cărţile de rugăciuni şi cântări bisericeşti*, de cari încă avem puţine şi puţin corăspunzătoare trebuinţelor şcolare, dar trec mai departe, căci nu cad în cadrul temei mele.

IV. Lectura literaturei religioase, care s'ar puteà face în şcoalele noastre de toate zilele şi de repetiţie.

Cred, că aici se înţelege o lectură afară de oarele de prelegere ce o ar face elevii sub conducerea învăţătorului în şcoală cu ocaziunea exhortaţiunilor şi apoi acasă pe cale privată, căci de o lectură în oarele de învăţământ în şcoalele noastre cu un singur învăţător şi cu atâţia elevi de ambe sexele şi când şi obiectele de învăţământ sunt atât de multe şi materialul atât de vast, mai făcând enorme greutăţi şi bilincuismul nici vorbă nu poate fi. Unde mai vine apoi şi împrejurarea, că o astfel de lectură potrivită pentru elevii de şcoală noi nici nu prea avem! Deci aceasta trebue mai întâi creată, iar la crearea ei eu a-şi recomandà următoarele:

Pe baza Sf. Scripturi, pe baza Sf. Tradiţiuni şi pe baza cărţilor rituale (Sinaxarele din Minee etc.) să se scrie vieaţa D-lui nostru Isus Christos, vieaţa Preasfintei Născătoare de Dumnezeu Fecioara Maria, vieaţa Preasfinţilor Apostoli şi a Sfinţilor Părinţi, vieaţa Sfinţilor Martiri şi Martire şi altor Părinţi, Maice, Cuvioşi şi Cuvioase, cari s'au distins în biserică prin vieaţa lor sfântă şi laborioasă.

Apoi să se adune toate legendele de conţinut religios, cari nu cuprind învăţături eretice şi sunt capabile de a deşteptà în cetitori sentimente morale creştine.

In urmă pe baza Istoriei bisericeşti ortodoxe şi a celei profane să se scrie biografiile tuturor bărbaţilor şi femeilor, cari s'au distins prin activitatea lor întru promovarea binelui bisericei ortodoxe române de pretutindenea, pentruca elevii să aibă şi prin aceasta modele de caractere morale vrednice de imitat.

Ba chiar şi din Istoria popoarelor străine, antice şi moderne, păgâne şi creştine d. e. elinii şi romanii, s'ar puteà scoate evenimente, axiome, fabule, anecdote şi biografii potrivite pentru formarea caracterului religios-moral.

Tot materialul acesta s'ar prelucrà într'o formă potrivită tinerimei şcolare şi adulte, scoţându-se din el la iveală mai cu samă faptele şi sentinţele mai caracteristice şi mai potrivite scopului ce se urmăreşte.

Tot aşa se vor adunà Colindele dela Crăciun şi versurile dela alte sărbători şi apoi versurile dela morţi şi alte poezii religioase mai frumoase şi de conţinut moralizător.

Fiind materialul astfel adunat, aranjat şi prelucrat, acela se va tipărì în broşuri mici şi ieftine pentruca să se poată vinde mai uşor nu numai tinerimii şcolare, ci şi poporului. Din broşurile acestea se va puteà formà cu timpul o bibliotecă religioasă şcolară-poporală de mare preţ şi făcându-şi conştienţios datorinţele preotul şi învăţătorul, în curând se vor puteà scoate din mâna poporului scrierile cele multe eretice răspândite de străini din cari aceştia se îmbogăţesc, sămănând otravă în sufletul şi inima poporului încă foarte infectat de superstiţiuni.

Ar trebuì să înşir aci scrierile, ce s'ar puteà dà cu folos în mâna tinerimei şcolare, dar afară de câteva *colecţiuni de colinde şi de versuri religioase dela sărbători şi dela morţi*, abià a-şi puteà înşirà ceva şi aşa mă mărginesc numai la amintirea câtorva broşuri scrise pentru popor, dar cari se pot dà şi în mâna tinerimei şcolare din clasele ultime şi ale celei adulte. Astfel de scrieri ar fi d. e.:

Patima şi moartea D-lui nostru Isus Christos,
Risipirea cea din urmă a Ierusalimului,
Vieaţa Sf. Ioan Gură de aur din Bibl. pop. a Asoc.,
Călăuza creştinului la biserică de N. Munteanu şi
Cele patru broşuri din Bibliot. relig. a Tel. Rom., cari ar fi de dorit să se continue.

Acestea am avut de zis despre catehizarea elevilor din şcoalele noastre poporale de toate zilele şi de adulţi între marginile temei ce mi-s'a dat; fiind însă catihet la şcoale străine, voiu face şi

V. Câteva observări generale la catehizarea elevilor dela şcoalele străine.

Catehizarea elevilor dela şcoalele străine çu limbă de propunere română, mai merge cum merge, dar la cele cu limbă de propunere străină, e foarte anevoioasă, şi anume:

a) din cauza limbei de propunere străină,

b) din cauza manualelor de învăţământ,

c) din cauza puţinelor oare de prelegere ce se acoardă din partea direcţiunilor acelor şcoale şi

d) din cauza că pe unele locuri în lipsa de credincioşi mai numeroşi, nu avem biserici ori case de rugăciuni, unde elevii să poată luà parte la serviciul divin.

Cu privire la *limba de propunere* greutatea provine de acolo că elevii din clasele elementare veniţi dela sate în şcoale cu limbă de propunere străină, în curând uită mult din limba maternă, iar cei dela oraşe nu o ştiu mai de loc; astfel catihetul mai întâi trebue să-i deprindă a vorbì şi apoi tot el şi a cetì în limba lor maternă, ca limba liturgică a bisericei, şi aşa pierde foarte multă vreme până ajunge cu elevii acolo, ca aceştia să poată folosì manualul de învăţământ.

Cu privire la *manualele de învăţământ* în şcoalele elementare treaba mai merge cum merge, dar manualele din şcoalele medii în mare parte corăspund foarte puţin trebuinţelor de azi şi sunt chiar prea vaste. In special nu corăspunde scopului şcolar Mărturisirea ortodoxă de metr. Petru Movilă şi Dreptul canonic de metr. Andreiu Baron de Şaguna. Ambele ar trebuì prelucrate: cel dintâi într'un catehism mare, reducându-se citatele cele multe şi materialul conträgându se, ca să se poată persolvà într'o singură clasă; iar al doilea prescurtându-se în el materialul canonic şi completându-se cu Statutul organic şi cu legile de stat privitoare la biserică, dându-se ceva atenţiune şi organizării celorlalte biserici ortodoxe etc.

Deci eu sunt de părerea, ca în şcoalele medii în cl. I. să se propună Istoria biblică întreagă, tractându-se mai pe scurt materialul din manualul actual; în cl. II. să se propună Catehismul cel mare, în locul Mărturisirei ortodoxe; în cl. III. Liturgica şi în cl. IV. Istoria bisericească generală, dar cu deosebită considerare la istoria bisericei ortod. rom. din patrie şi la organizarea ei. In chipul acesta elevii din clasele medii inferioare şi-ar câştigà un complex de cunoştinţe din toate ramurile mai importante ale învăţământului religios, căci din cl. IV. mulţi din ei merg la meserii ori la şcoale de specialitate inferioare, unde se pune foarte puţin pond pe învăţământul religionar.

In clasele superioare apoi materialul s'ar amplificà și întregì cu nouă discipline teologice, și anume: în cl. V, s'ar propune Istoria bisericei generale, dar și aici cu deosebită considerare la istoria bisericei ortodoxe, mai cu samă a celei din patrie; în clasa VI, s'ar propune Dogmatica și Morala; în cl. VII. Apologetica și Polemica dându-se atenţiune și combaterei diferitelor curente filozofice anticreştineşti, mai cu samă celor de azi; şi în cl. VIII. Dreptul canonic general, dar cu deosebită considerare la organizarea bisericei ortodoxe de pretutindenea și mai cu samă la organizarea bisericei noastre din patrie, punându-se pond de ajuns pe statutul organic şi pe legile statului privitoare la biserica noastră. În chipul acesta s'ar ajunge și aici la un complex de cunoştinţe destule pentru orice credincios laic inteligent; pentruca să devină un membru folositor al bisericei noastre.

Cu privire la *oarele de învăţământ* se poate însă puţin ajutà, deoparte pentrucă susţinătorii acelor școale în mod volnic nu acoardă mai multe, iar de altăparte pentrucă catiheţii, cari au alte diregătorii speciale legate de anumite oare, la mai multe nici nu s'ar puteà angajà, și mai cu samă nu aceia, cari propun la mai multe școale, neputând adunà pe elevii dela diferitele școale din aceleași clase la aceeași oară de prelegere. In fine

Cu privire la *cercetarea bisericei* acolo, unde nu avem local public de rugăciune, nu se poate ajutà nimic și catiheţii sunt avizaţi la o muncă mai intensivă în oarele de prelegere şi sunt buni-bucuroşi dacă elevii pot cercetà vre-o biserică străină unde se face mai puţin proselitism pronunţat.

Iată dar cauzele, din cari o mare parte din inteligenţa noastră crescută în cea mai mare parte în şcoale străine, chiar şi cu stipendii dela biserică, este atât de indiferentă faţă de interesele bisericii și a poporului dela carele trăeşte, dacă nu putem aveà noi mai multe şcoale de ale noastre. Iar excepţiune fac numai aceia, cari s'au bucurat în familie de o creștere mai bine îngrijită, în spirit ortodox și român.

Incheiere.

In urma celor zise în acest elaborat constat, că toată catehizarea, după părerea mea, numai atunci își va ajunge scopul, dacă aceea, unde numai se va puteà, se va luà cu totul din mâna învàţătorilor, căci ei nu au destule cunoştinţe din toate ramurile teologiei, și se va pune în mâna preoţilor, căci Isus Christos nu a zis laicilor, ci preoţilor: Mergând învăţaţi *toate* neamurile, deci și pe tinerime; iar pentruca preoţii să-și poată împlinì această chemare, cea dintâi și mai mare poruncă, trebue ca în Seminare și aproape cale privată să-și câştige cunoştinţe catehetice teo-

retice de ajuns şi apoi o desteritate potrivită, adecă un metod corăspunzător pentru catehizare; iar acest metod şi-l vor puteà câştigà numai dacă vor observà rezultatele ştiinţei pedagogice moderne şi dacă în Seminare în legătură cu Catehetica vor fi duşi şi ei la şcoala de aplicaţie când se propune acolo religiunea, pentruca să se deprindă încă din Seminar cu catehizarea practică, şi apoi întrând în vieaţă ca păstori, să-şi îndeplinească această datorinţă sublimă în modul cel mai conştienţios.

Gavriil Hango,
presbiter.

INSEMNĂRI PASTORALE.

O comoară religioasă a credincioşilor bisericei noastre — înţeleg ţăranii dela sate ca elementul cel mai număros — este mulţimea de acţiuni religioase şi acte preţioase, cari fiind scrise mai mult în inimile oamenilor decât în cărţi, de sine înţeles, se practică după ţinuturi — în felurite forme.

Rari neamuri vor mai fi cari în privinţa mulţimei acţiunilor acestora să se poată măsurà cu ţăranul român.

Multe poartă timbrul arhaismului şi sunt de o vechime cu creştinismul primit de protopărinţii noştri în veacurile primare ale lui; altele întrec în vechime creştinismul chiar, fiind o mixtură a cultului creştin cu remăşiţe din cultele păgâne.

Ţăranul ţine la ele ca la lucruri concrescute deja cu fiinţa sa psihică. Ele împrumută ţărănimei tinereţe spirituală, care o caracterizează; ele i-au dat şi îi dau vânjoşie cu care înfruntă ispitele veacului acestuia, cum zice apostolul. Orice înoiri ori idei noi ţeranul nostru le priveşte prin prizma credinţelor sale religioase, şi e predispus a le primì numai dacă nu contrazic acelora şi nu le vatămă.

A schimbà deci ceva la popor, a întroduce înnoiri repentine face atât, cât a produce *desechilibru în vieaţa sa spirituală,* care ameninţă cu erupţiune vulcanică în tot momentul. De aceea ca biserică şi conducători bisericeşti nici odată nu vom încercà aplicarea măsurilor menite a renoì vieaţa spirituală a credincioşilor noştri, înainte de ce primim convingerea, că ele nu produc resenz în mulţime, ca să nu devenim martirii poporului, fără nici o trebuinţă.

Preoţii vechi nici nu au încercat vreo înnoire. Ieşiţi din mijlocul poporului, simţeau şi lucrau alăturea cu poporul, şi nu-i îndemnà nici duhul vremii a face schimbări. Aici zace noima succesului lor pastoral. Fără astfel de procedare ştie bunul Dumnezeu, dacă ar mai existà azi biserică şi popor român.

Alta e situaţia preotului modern. Recrutându-se preoţii noştri din elemente mai culte, cari până la întrarea în activitate, n'au prea stat în contact cu poporul, de sine înţeles nu mai au *simţul* preoţilor vechi pentru respectarea aplicărilor poporului, ba nu sunt rari cazurile, că credinţele poporului şi datinele în manifestarea acelora le consideră *rugini* cu cari nu merită a se ocupà omul modern.

De acì conflicte tot mai dese, deşì cele mai multe zac înfundate ca jeraticul în cenuşă, amenintând însă cu flacără pe fiecare moment; de acì dispariţia rând pe rând a datinelor bune. Cu fiecare instituire nouă de parohi, putem zice, dispare şi câte un mărgăritar din datinele bune.

Ireparabilă pierdere! Dacă considerăm că pe popor credinţele şi datinele sale proprii îl susţin, apoi nu ştiu ce ecuivalent ar trebuí să dăm pentru fiecare credinţă şi datină pierdută.

Nu tot ce există la popor e aur. Are destule obiceiuri ce trebuesc străformate. Acesta e adevăr necontestat. Adevăr necontestat trebue să fie însă şi acela, că stăformările au a se face nu bruscând sentimentele poporului, ci ţinând cont de susceptibilităţile ce pot să se ivească şi căutând a câştiga inima poporului. Precum între contrahenţi, dacă e vorba ca contractele să aibă valoare de drept, se recere învoire bilaterală, tot astfel în biserică numai acele măsuri duc la rezultat fericitor, cari se exoperează în deplin acord a factorilor decizători, între cari cel dintâi este sentimentul religios al poporului, care trebue respectat între toate împrejurările.

Iată de ce ni se impune o pătrundere mai adâncă în activitatea pastorală ce o desvoaltă parohii! Iată de ce trebue să accentuăm necesitatea de a introduce unele înbunătăţiri şi a nu lăsà în treaba sorţii lor parohiile şi parohii noştri! Nu e bine a-i lăsà în soartea lor şi din motivul, că având la noi tradiţia egală valoare cu cuvântul scris, biserica vie este datoare a *cultivà* toate datinile şi credinţele poporului, bazate pe tradiţie, ca unele ce în mare măsură contribue la nobilitarea sentimentelor ca serviciile proprii după tipicul bisericesc.

Cel dintâi lucru ce trebue să-l îndeplinească parohul, ca păstor sufletesc, e să cunoască toate formele de cult şi datine cari se practică în comuna sa, fie acele scrise ori nescrise în tipicul bisericesc. Cunoscându-le apoi e dator a se conformà practicei observate şi până aci de antecesori, făcând pe voia poporului şi menajând însufleţirea aceluia, — încă dela începutul carierei sale. Însufleţirea poporului e ceeace împrumută tăria bisericei, pe care nici porţile iadului nu o pot sfărmà.

Păşirea prevenitoare e atât de decisivă în activitatea pastorală, încât dela ea depinde aproape tot succesul. Mulţi preoţi — onorabili altfel şi plini de zel apostolic — s'au făcut imposibili, dacă nu pentru totdeuna, apoi pe timp foarte îndelungat înaintea poporului, pentrucă n'au înţeles poporul şi nu s'au ştiut conformà dorinţelor aceluia. Dacă un apostol, ca marele Pavel, s'a acomodat împrejurărilor, s'a făcut tuturor frate ca să-i poată mântuì, apoi cu atât mai vârtos va trebuì să facem acest lucru noi preoţii, păstorii ceice purtăm deviza: în bine şi rău cu poporul una să fim.

Luptei ce se poartă pe unele locuri (încă de persoane luminate) contra credinţelor poporului — pe motivul, că şi-au trăit traiul, trebue să se pună capăt până nu e prea târziu. Popor fără datini n'a existat şi nu există; şi când i-am luat datinele l-am despoiat de ce are el mai sfânt. Să nu ne mirăm apoi că se face sălbatec, ca şi fearăle din pădure.

Cum şi de unde să cunoască preotul feluritele aplicări ale turmei sale, când n'a trăit în mijlocul ei, când poate nici în Seminar nu i s'a spus, că va întimpinà mari greutăţi din nerespectarea dorinţelor turmei?

Să o recunoaştem, acì se întimpină cele mai mari greutăţi, ales din partea păstorilor mai tineri cari în faţa realităţii durere, stau ca înlemniţi şi nu ştiu cum şi de unde să înceapă. Câţi nu exclamă: Câte lucruri teoretice nu am învăţat eu, numai de ce am trebuinţă a rămas neînsuşit — chestiunile practice! Intr'adevăr la oficiile parohiale există multe şi multe feliuri de protocoale dar între ele nu-i nici unul care ar şti da desluşiri parohului nou în ce direcţiuni, cu ce mijloace şi succese şi-a exercitat antecesorul activitatea sa pastorală? în lipsa acestor orientări parohii noi, nu în un caz, proced diametral opus antecesorilor lor, de unde se şi nasc cele mai multe inconveniente.

Ar fi timpul, ca noi preoţii să ne îngrijim a puteà fi dascălii următorilor, şi până ce legislaţia bisericească ar aduce ceva norme mai pozitive. Noi preoţii actuali putem devenì dascălii celor ce ne urmează, dacă lăsăm la *parohia unde servim urme scrise* despre tot ce lucrăm, nelăsând neamintite nici unul din momentele activităţii noastre pastorale, pe terenul duhovnicesc, ca şi pe terenul administrativ. Mai mult! Unii din noi, cei mai de talent, nu s'ar mărginì la simple însemnări fără sistem, ci ar puteà pregătì manuscrise sistematice de pastorală cu considerare la specialele trebuinţe a turmei ce o păstoresc.

Însemnările şi manuscriptele aceste ar fi apoi pentru preoţii din toţi timpii Abcdarele, din cari se pregătesc pentru cariera lor din comună, pentrucă ele ar conţineà nu numai principiile, după care să se conducă preoţii, ci totodată şi cazurile concrete

de activitate pastorală în comuna respectivă. Din relevările lor ar vedeà preotul nu numai cum are a săvârşì fiecare funcţie, ci ar primì lămuriri şi asupra taxelor stolare ce sunt împreunate cu funcţiile săvârşite, cari şi ele pentru preotul nou sunt o greutate. Cu deosebire ar trebuì să fie desluşite acolo procedările relative la exercitarea puterei duhovniceşti, când cu mărturisirea ş. cl., fiind între toate chestiunile cele mai gingaşe chestiunile de penitenţă.

Având la îndemână însemnările pastorale, preoţii tineri n'ar fi siliţi a cere informaţii dela cantori ori alţi parohieni, cari se nizuesc a exploatà neajunsele aceste preoţeşti în favorul lor. Ba ce e mai mult, prin ele s'ar asigurà continuitatea neîntreruptă a procederilor uniforme, condiţie sine qua non pe terenul pastoral.

Conferinţele preoţeşti vor săvârşi rol într'adevăr cultural şi folositor, punând la cale redactarea operatelor pastorale din partea membrilor, cari păstrate în arhivele parohiale, ar puteà să devină cu timpul adevărate alfa şi omega pentru păstorii sufleteşti. Din compunerea operatelor şi discuţiile ce ar urmà, sigur tot mai mult vor ieşì la iveală persoanele de valoare, ceeace e câştig real pentru biserică.

Singura obiecţie ce s'ar face, că dând astfel de probleme preoţilor le îngreunăm oficiul (câtă vreme ştim, că preoţilor le rămâne destul timp liber pentru lucrări spirituale de felul acesta), nu poate trage în cumpănă. Aşa dar la lucru!..

Chestia nu e exhauriată. Au şi alţii cuvânt în cauză.

Vasilie Gan,
protopresbiter.

LIBERTATEA VOINŢEI.

(Sfârşit).

Precum preste tot relativ la problema libertăţii voinţii, găsim mai ales în privinţa caracterului cele mai luminoase expuneri tot la Schopenhauer. «Acea calitate individuală a voinţii, în urma căreia reacţiunea la aceleaşi motive, diferă dela om la om, formează fiinţa caracterului.» (O. c. pag. 427). Numai pe baza motivului pe care-l cunoaştem, nu putem prevedeà atitudinea unui individ ci pentru acest scop este de lipsă cunoaşterea caracterului. Caracterul îi este înăscut fieştecăruia, dară el se află inconştient în adâncul sufletului, şi se manifestează numai succesiv la ocaziuni date. Omul nu-şi cunoaşte caracterul decât atunci când e pus la încercare. El se poate înşelà în privinţa caracterului său, întrucât numai târziu află că e altcum, nu cum a crezut până acum. El e aplicat a crede, că a devenit altul, că şi-a schimbat caracterul, cu toate că în esenţa lui cea adevărată el a fost aşa, cum se descopere abià acum.

Caracterul omului este constant şi neschimbabil. Noi când vedem că cineva s'a schimbat în contra aşteptării noastre, exprimăm părerea aceasta prin cuvintele: «Nu l-am cunoscut bine, m'am înşelat în omul acesta.» A afirmà că cineva între aceleaşi împrejurări, ar fi putut să voiască şi altfel însamnă, că el ar fi trebuit să fie altul, să aibă altă fire, alt caracter. Din faptele noastre ne cunoaştem abià că cine suntem. Nu putem negà, că ideile aceste ale lui Schopenhauer pe cari le-am redat în puţine cuvinte, cuprind mult adevăr. Ele dovedesc o cunoaştere temeinică a firii omeneşti. Ele consună în mare parte cu învăţătura bisericei noastre, despre transmiterea păcatului original şi al urmaşilor lui, dela Adam şi până la finitul veacurilor. Şi noi învăţăm că eul rămâne constant acelaş printr'o vieaţă întreagă, că numai atunci poţi zice că-l cunoşti pe un om, când îl vezi înaintea alternativei de a se decide, căci precum pomul se cunoaşte după fructe, aşa şi omul după fapte. Şi noi trebue să constatăm zilnic, că nu numai educaţia ci şi înclinările, aptitudinile înăscute, caracterul, determină rezultatele obţinute în educaţiune. De câte ori nu se întâmplă că fraţi dela aceiaşi părinţi, pe lângă acelaşi fel de a trăì, pe lângă aceeaşi educaţie, diferă totuşi foarte mult între olaltă. Fieştecare individ este dela natură unic în felul lui. Cum s'ar puteà explicà altfel, că Nero a putut să devină un monstru îngrozitor, dupăce s'a bucurat de educaţia îngrijită din partea celui mai sublim dintre toţi stoicii anticităţii, din partea lui Seneca?

Cu toate aceste însă credem, că Schopenhauer duce prea la extrem faptele despre cari ne dă dovadă experiinţa, iară pe altele le trece cu vederea.

Inainte de toate caracterul nu este absolut neschimbabil. Însuşirile caracteristice înăscute nu se află închise ermetic undeva în sufletul omului, ca ele să se poată menţineà neschimbate faţă de felurítele impresii ce le câştigă un individ în decursul vieţii. Sufletul este unitar, prin urmare nu poate să rămână fără influinţă asupra caracterului meu înăscut, aceeace cuget şi simţesc în corelaţiune cu mediul ce mă încunjură. Cele trei facultăţi principale ale sufletului, intelectul, simţirea şi voinţa, nu sunt trei existenţe absolut seperate, ci unul şi acelaş suflet este activ în câteştrele. Precum în cele trei hipostase divine se află aceeaş esenţă d-zeească, tot astfel este acelaş suflet unul şi nedivizibil în toate trei facultăţile psihice. Tocmai aceasta consubstanţialitate a lor face psihice motivaţiunea, adecă înfluinţarea voinţei prin intelect. Se poate admite că feluritele influinţe cărora este supusă necontenit inteligenţa, simţirea şi voinţa noastră, să rămână fără de nici un efect asupra înclinărilor noastre? Din contră,

psihologiceşte este dovedit că fieştecare hotărîre a noastră are tendinţa de a întemeià o stare habituală de a înlesnì pentru viitor aceeaş hotărîre. In aceasta constă blăstămul ce planează asupra genului omenesc, pentrucă păcatul săvârşit odată deschide teren larg pentru alte păcate, devine un izvor pentru alte multe rele. Valurile cari au prăbuşit odată zăgazul, îşi continuă drumul fără piedecă.

In această proprietate a sufletului omenesc, constă însă şi singura modalitate, de a se puteà ridicà la o vieaţă virtuoasă, de a se eximà de sub blăstămul păcatului. Tot aşa precum păcatul tinde a devenì habitual, creiază şi virtutea odată săvârşită predispoziţii pentru o serie întreagă de acte virtuoase.

Noi trebue să tindem a creà o cât se poate de puternică şi rezistentă stare habituală virtuoasă în internul nostru, trebue să zidim în lăuntrul nostru un om nou, dupăcum zice Scriptura, trebuie să acumulăm forţe morale, faţă de cari să rămână fără efect tentaţiunile păcatului. Cine păcătuieşte zideşte în internul său pe omul păcatului şi al viţiului cine este moral pe cel al virtuţii şi al sfinţeniei.

Omul nu lucrează numai cum este, ci el şi devine cum lucrează Propoziţia *operari sequitur esse*, este valabilă şi în inversiunea ei simplă: «*Esse sequitur operari*».

Schopenhauer a zis: că a presupune că cineva ar fi putut să se decidă şi altfel în aceleaşi împrejurări, însamnă a admite că acel cineva ar fi trebuit să fie altul. Aveà tot dreptul, când respectivul individ s'ar fi decis altfel, el în acel moment ar fi fost şi altul în caracterul său. Cine a trăit în viţii şi dela un moment dat devine virtuos, însamnă că el în acel moment s'a înoit sufleteşte, el nu mai este cel ce a fost, ci a devenit altul. In istoria creştinismului sunt nenumerate cazuri de astfel de renaştere. Câţi păcătoşi impietriţi în viţiozitatea lor nu s'au întors sub influinţa învăţăturilor şi a pildei de viaţă sfântă şi desăvârşită dată de mântuitorul nostru Iisus Christos?!

Mijlocul pentru obţinerea acestor rezultate este educaţiunea. Când caracterul omului ar fi neschimbabil, educaţiunea nu ar aveà nici un rost, ar fi o lucrare tot atât de absurdă ca educarea unei pietri. Dară tot atât de puţin ar aveà rost şi ar fi cu putinţă educaţiunea, când omul ar aveà libertatea în sensul indeterminismului absolut. Libertatea aceasta absolută ar aveà drept urmare o complectă lipsă de caracter, o stare aşadară, care nu numai că nu este reclamată de interesul vieţii morale a omului, ci care ar face imposibilă moralitatea însaşi. Nu zic că n'ar existà oameni, a căror atitudine este neprecalculabilă, aflăm însă

că ei nu pot servì ca dovadă pentru libertatea voinţii în sensul indeterminismului externist. Ei nu posed o libertate mai desăvârşită a voinţii, decât aceia, cari îşi creiază un caracter moral fizic, în conformitate cu care îşi îndreaptă voinţa în toate momentele vieţii, a căror atitudine aşadară se poate prezice cu oarecare siguranţă, ci ei nu au peste tot voinţă. A aveà voinţă înseamnă a aveà o individualitate, un caracter, pe care să-l validitezi faţă de orice tentaţiune. Noi întonăm de regulă că voinţa e liberă. Cine însă îşi dă seama despre ceeace e voinţa, trebue să simtă că această propoziţie exprimă un pleonasm. Voinţa ca atare este liberă. O voinţă neliberă este deadreptul imposibilă, şi cine dă voinţei acest calificativ săvârşeşte o «contradictio in adjecto».

Noţiunile indeterminismului şi a determinismului, nu sunt dictate prin însaşi esenţa voinţei şi a modului ei de manifestare, ci ele sunt create spre a reprobà părerile exagerate despre libertate şi nelibertate. Cineva examinându-şi voinţa, zice că ea este determinată prin motive, prin caracter în sensul cum am expus în cele de până acum, dă o numire aşadară unui fapt constatat în conştiinţa sa. Altul oarecare în urma lui stăpânit fiind de o preocupaţiune provenită din alt cerc de interese, b. o. din concepţia materialistă ce se formase despre lume, se foloseşte de aceeaş numire, dându-i însă alt înţeles cu totul exagerat, şi necorăspunzător. Un al treilea la rândul său, care este de altfel de aceeaş părere ca cel dintâi, sau zicem cel dintâi, văzând că numirea «determinism» este discreditată prin cel de al doilea, se simte îndemnat a-şi exprimà reprobarea faţă de determinismul interpretat, şi se numeşte *in*determinist. Un altul oarecare în fine, exagerează ideea adevărată a indeterminismului, discreditându-o şi pe aceasta. Numirile aceste amândouă deopotrivă de discreditate, devin apoi moştenirea urmaşilor, cari se folosesc de ele fără a le examinà mai deaproape, aşa că indeterministul constată adeseori, că presumptivul său contrar determinist, e de aceeaşi părere ca şi el.

Voinţa nu este nici determinată nici indeterminată în sensul discreditat al acestor cuvinte, ci ea este aşa cum ni-o prezintă conştiinţa, adecă liberă. *Cuvier* zice foarte nimerit: «pourquois démontrer ce quit suffit de constater? «la liberti est un fait, et non une croyance».

Schopenhauer zice despre caracterul omului, că este înăscut şi prin urmare neschimbabil. El a făcut această afirmare operând cu noţiunea elastică a subconştientului. El timbrase de părută orice schimbare, zicând că ea se aflà deja în noi, numai că n'a fost conştientă până acum. Insă nici în matematică şi nici în filozofie nu e permis să operăm cu mărimi nedeterminate şi necontrolate.

Noi încă recunoaştem în om înclinări înăscute însă nu le identificăm cu caracterul. Omul trebue el însuşi să-şi creieze caracterul prin puterea voinţei sale. Caracterul este expresia trecutului etic al unui om, rezultanta mai multor factori şi elemente. El îşi are temeiul în calitatea puterilor inclinaţiunilor şi aptitudinelor înăscute, dară el este condiţionat de măsura în care aceste au fost cultivate prin educaţie, prin împrejurările vieţii, prin obişnuinţă, dară mai ales prin exercitarea voinţei libere. Un caracter neformat prin voinţă e lipsit de orice valoare şi însemnătate. Proprietăţi au şi fierul, şi urzica şi musca, însă nimeni nu le va ascrie caracter în sensul omenesc al cuvântului.

Fichte enunţă ca principiu fundamental al filozofiei sale: «Das Ich setzt sich selbst», ceeace înseamnă că eul prin sine însuşi devine aceea ce este. Eul este poziţiunea sa proprie. Omul este eu, este individualitate numai în sensul posibilităţii interne, ca să mă folosesc de acest termin al lui Wolff, el este eu, numai în potenţă, din eu virtual el însuşi trebue să se facă un eu real. Şi aceasta o face prin exercitarea voinţei sale libere, atât faţă de imboldurile interne cât şi faţă de impresiunile externe. Cine ar urmà orbeşte acestor imbolduri, n'ar aveà voinţă. Voinţa însaşi trebue educată, trebue întărită şi condusă pe calea cea bună, prin motive morale. Educaţia religioasă morală n'are alt scop decât a trezì în sufletul omului motivele puternice ale idealului de moralitate creştin. Unde lipseşte această creştere, unde lipseşte fondul moral, acolo voinţa este încă legată în lanţurile poftelor. Libertatea voinţii omul nu o are a limine, ci trebue să şi-o elupte, aşa că paralel cu firmitatea caracterului, creşte şi puterea voinţei şi întors, cu libertatea din ce în ce mai mare a voinţii, se întăreşte şi caracterul.

Voinţa liberă în înţelesul cel mai înalt este o determinare, sau mai bine zis o calificare etică. Nu aceea e lucrul principal azi de a fost sau n'a fost motivată voinţa, ci întrebarea e ori de motivul în sine este admisibil din punct de vedere moral sau nu. Au doară vom puteà zice despre cineva că nu este liber, dacă el prin trezire şi încordare continuă a atins acea deplinătate morală, încât nu mai e în stare să sucumbe îndemnului spre păcat, ci lucrează totdeauna în virtutea caracterului său moral neflexibil cu oarecare necesitate binele? Este un ideal acesta pe care noi oamenii nu-l putem atinge, însă acolo unde îl vedem realizat, în ființa îngerilor buni, cari prin harul lui Dumnezeu nu pot să mai păcătuiască, putem noi zice că ar exclude libertatea? Da şi nu; după cum interpretăm libertatea în sensul posibilităţii de a alege binele şi răul deopotrivă sau în sensul mai înalt moral. In sensul prim îngerii nu sunt liberi, pentrucă

ei lucrează oarecumva cu necesitate binele. Ei ar fi liberi în acest senz când ar puteà să păcătuiască.

In senzul moral ei au ajuns culmea libertăţii, întrucât nu mai pot voì răul. Dumnezeu are aceasta libertate în puterea naturei sale absolute, iar îngerii prin conlucrarea harului dumnezeesc.

Noi oamenii suntem liberi, durere prea liberi în senzul alegerii, întrucât voim când binele când răul, dar mai des răul decât binele. Cu cât progresăm însă în zidirea caracterului moral în noi, devenim din ce în ce mai puţin liberi de a alege binele şi răul cu aceeaşi uşurinţă, dar în aceeaş măsură progresăm în libertatea morală, şi e de dorit să progresăm cât mai mult, ca să ajungem la acea libertate perfectă despre care fericitul Augustin zice:

«Deo servire libertas».

A-i servì lui Dumnezeu este adevărata libertate. Conştiinţa morală este mijlocul prin care Dumnezeu ne îndeamnă a face binele şi ne reţine dela rău. Deja Seneca îi scrie prietenului său Luciliu în a 41-a epistolă: «Da iubite Luciliu, un spirit sfânt locueşte întru noi, un observator şi păzitor al faptelor noastre bune şi rele. Nimeni nu este bun fără de Dumnezeu, care ne dărueşte hotărîrile sublime. Un Dumnezeu — nu ştiu care — locueşte în orice om virtuos (conf. W. Lecky: Sittengesch. Europa's pag. 178). In fieştecare om este sădit chipul lui Dumnezeu în fiinţa sufletului şi a facultăţilor sale principale, iară asemănarea cu Dumnezeu are să şi-o câştige fieştecare prin libera exercitare a voinţei sale. Asemănarea se află în om numai ca posibilitate, ca o schinteie divină care licăreşte în fieştecare suflet, manifestându-se în forma conştiinţei morale. Acel Dumnezeu din internul omului, despre care scrie Seneca, este conştiinţa morală. Ea nu formează însă o forţă, care încă dela naştere ar fi deplin desvoltată, care ar guvernà cu suveranitate acţiunile omului, ci ea are numai rolul unui sfelnic, a cărui glas abià se aude faţă de tonul impetuos al imboldurilor spre păcat.

Conştiinţa morală perzistă, însă şi ea trebue excultivată pentruca să poată devenì o forţă eficace. Inainte de toate conştiinţa este de natură pur formală. Ea ne îndeamnă să facem binele şi ne reţine dela rău, însă binele şi răul ca atare ea nu-l statoreşte, ci îl primeşte fie dela obiceiul concrescut cu sufletul oamenilor, fie din descoperire dumnezeiască.

Dacă conştiinţa ar fi un dar dumnezeesc, nu numai după partea ei formală, ci şi după cea materială, ar trebuì să găsim cea mai perfectă uniformitate în privinţa aceasta la toate popoarele. In realitate însă găsim cea mai mare divergenţă în pri-

vinţa aceasta. Fapta consfinţită prin obiceiu, fie ea ori cât de condamnabilă din punctul de vedere al moralei absolute, este privită ca bună de cătră forul conştiinţei individului crescut în acel obiceiu.

Omul în nici o privinţă nu se naşte gata, ci el trebue să-şi desvoalte prin activitate proprie toate aptitudinile sale. Chiar şi voinţa la început slabă, numai cu timpul se emancipează de sub sclăvia imboldurilor de tot felul şi paralel cu ea se desvoaltă inteligenţa, caracterul şi conştiinţa morală.

Cineva e liber când în lucrările sale se îndreaptă după caracterul şi conştiinţa sa, însă pentru calitatea morală a acestor doi factori, fieştecare este răspunzător, întrucât şi le-a format în puterea liberei sale alegeri.

Şi Lucheni, (ucigaşul al acum în domnul fericitei noastre regine Elisabeta) ar fi putut zice că el a săvârşit atentatul în credinţa că face o faptă bună, pentrucă conştiinţa aşa l-a îndemnat. El este însă responsabil pentru conştiinţa lui dusă în eroare prin ideile şi aspiraţiunile anarhiste. Voinţa lui este responsabilă pentrucă s'a lăsat determinată de un motiv condamnabil atât din punctul de vedere al moralei naturale cât şi a celei pozitive. Dacă necunoştinţa acestei din urmă s'ar acuză, totuşi rămâne legea cea naturală săpată în inimile tuturor oamenilor, care să-l reţină dela uciderea premeditată. Cumcă legea cea naturală l-ar fi putut abate dela crima sa, rezultă din mustrările conştiinţei ce l-au torturat în închisoare ziua-noaptea, până ce însuşi şi-a curmat în fine zilele vieţii Aceste mustrări sunt condiţionate prin legea morală naturală, pe care el a desconsiderat-o de bună voie, de dragul unei chimere. Dacă omul nu ar voì cu libertate, el ar puteà cel mult să se simţă nefericit după o faptă rea dar nu s'ar puteà mustrà, nu s'ar puteà învinovăţì. Fapta rea ar fi pentru el numai o fatalitate, nici decum însă păcat.

Şi pedeapsa îşi are rostul ei numai pe lângă presupunerea că omul este liber. E adevărat că deterministii încă justifică pedeapsa în felul lor, dară pedeapsa aceasta este cu totul altă ceva, decât aceea ce se înţelege de regulă sub acest cuvânt. În sistemul determinist este atât fapta cât şi pedeapsa numai o fatalitate, ceva ce s'a întâmplat cu necesitate predeterminată din eternitate. Nu a urmat pedeapsa pentrucă fapta a fost rea, căci faptă absolut necesară nu este nici bună nici rea, ci ambele s'au realizat, pentrucă după constelaţia forţelor din univers ele au trebuit să se întâmple.

Justiţia împreună însă alt sens cu pedeapsa. Ea are de scop pe deoparte a răsplătì după dreptate o faptă ce puteà fi întrelăsată, iară de altă parte cearcă a prevenì pe viitor repeţirea unei

asemenea fapte prin crearea unui motiv puternic. Ambele aceste scopuri le poate urmărì justiţia numai pe lângă presupunerea, că omul voeşte liber.

Indeterminismul absolut încă nu poate justificà pedeapsa. Am zis deja în cele precedente că libertatea în acest sens nu se poate concordà cu faptul că sufletul este o substanţă unitară, în care toate funcţiunile stau în strânsă legătură influinţându-se reciproc. Un om care în fiecare moment ar puteà să voiască fără nici o considerare la trecutul vieţii sale sufleteşti, ar trebuì să aibă în locul sufletului unitar un conglomerat de atomi sufleteşti incoherenţi, dintre cari în fiecare moment să poată voì când unul, când altul, fără ca unul să ştie despre celalalt.

Günther Tiele zice: «Dacă ar fi omul o astfel de fiinţă discontinuă, ca starea lui morală în fiecare moment să fie un act absolut nou, independent de trecut, dacă ar fi omul propriaminte numai o serie de diferite subiecte, atunci ar fi lipsită de înţeles, pe deoparte orice pedeapsă, căci ea se aplică după săvârşirea faptei şi astfel ar ajunge un suflet cu totul nevinovat, de altă parte orice educaţie, pentrucă în fiecare moment am aveà înaintea noastră un subiect nou, izolat cu totul de cele de mai 'nainte».*)

Libertatea voinţii în sensul alegerii libere între motive este singura care corăspunde mărturiei nemijlocite a conştiinţei noastre, ea este singură care face posibilă vieaţă morală şi progresul înspre bine prin educaţiune. Chiar şi vieaţa socială în stat, normată prin fixarea drepturilor şi datorinţelor particularilor întreolaltă şi faţă de totalitate, este condiţionată printr'ânsa. Drepturi şi datorinţe juridice şi morale, poate aveà numai o fiinţă liberă. Pietrile n'au nici drepturi nici datorinţe.

Cine neagă libertatea voinţii, în mod consecuent trebue să considere toate instituţiunile sociale, comunale şi de stat, ca fiind bazate pe tradiţiuni lipsite de înţeles, ca creaţiuni abnorme, ca boale ereditare ale popoarelor, căci ele toate se bazează pe noţiunile legii, a dreptului şi a datorinţei.

Legea care pretinde ascultare nu suspinde libertatea, ci o condiţionează. Goethe zice cu tot dreptul: «Nu întru aceea constă libertatea că nu voim să recunoaştem nici o superioritate, ci tocmai în aceea că recunoaştem ceva, ce este deasupra noastră» Eckermann: Gespräche mit Goethe I. 219.

---

*) (Philosophie des Selbstbeworstseung u. der Glaube an Gott, Freiheit, Unsterblichkeit 1895).

Numai atunci, când voinţa se află în faţa unei legi şi trebue să se decidă a-i urmà sau a i-se opune, câştigă hotărirea ei valoare etică.

Nu este irelevant ori de supuşii unui stat cred sau nu cred în libertatea voinţii. Dacă într'un stat toţi supuşii ar deveni determinişti, acel stat ar încetà să mai existe, căci ar fi subminat în bazele lui. Noi săvârşim dară nunumai o faptă morală când profesăm voinţa liberă, şi ne întocmim viaţa în conformitate cu această convingere, ci săvârşim şi un act patriotic, contribuim la consolidarea statului prin cultivarea simţului de încredere reciprocă, a simţului de datorinţă şi responsabilitate.

Dr. P. Roşca.

DIN CĂRŢILE BUNE.

Publicarea unor bune manuale pentru studiul diferitelor discipline teologice, trebue să fie o preocupaţie de căpetenie a profesorilor tuturor şcolilor noastre de pregătire a clerului. Ceeace s'a lucrat în această direcţie până acum, nu e suficient. Incă n'am ajuns să avem nici măcar câte un manual corespunzător din fiecare disciplină teologică. Această lipsă produce multe neajunsuri în desvoltarea învăţământului teologic. Prin o înţelegere ce ar lua-o într'olaltă profesorii tuturor institutelor noastre teologice ortodoxe, (mă gândesc şi la cele din România) poate s'ar puteà satisface o trebuinţă atât de arzătoare, care prin o muncă izolată până acum n'a putut fi satisfăcută. Asupra acestei chestiuni sper să revin cu altă ocazie mai pe larg.

De astă dată anunţ cetitorilor apariţia unui bun «*Manual de ermineutică biblică*» publicat de P. Cuvioşia Sa părintele arhimandrit *Iuliu Scriban*, directorul seminarului central din Bucureşti. Acest manual e compus conform programei în vigoare pentru seminariile teologice din România, dar e în măsură să promoveze studiul sfintei Scripturi şi la noi. Pe lângă o parte introducătoare, autorul tratează pe rând în trei secţiuni: *Teoria sensurilor sf. Scripturi*, *Euristica* sau aflarea sensurilor sf. Scripturi şi *Proforistica* sau expunerea sensurilor sf. Scripturi. Capitolul care ar aveà să ne înfăţişeze istoria interpretării sf. Scripturi la Iudei şi în biserica creştină, neputând fi cuprins în cadrul îngust al unui manual predat conform programei de studii numai într'o oră pe săptămână, a trebuit să rămână afară. Regulele ermineutice le stabileşte autorul în deplină conformitate cu norma de credinţă şi cu tradiţia existentă în biserica ortodoxă cu privire la interpretarea sf. Scripturi. Chestiunile sunt înfăţişate cu claritate, într'o formă atrăgătoare şi cu un aparat de ar-

gumente convingătoare. Pe unele locuri găsim întreţesute exemple interesante luate din discuţiile teologice actuale. In genere, autorul, a reuşit să se emancipeze de monotonia plictisitoare, de care pătimesc cele mai multe manuale. Din cauza aceasta, acest manual se recomandă nu numai pentru uzul şcoalelor şi al începătorilor într'ale studiului biblic, ci şi preoţilor cari doresc să se adâncească în înţelegerea dreaptă a sfintei Scripturi.

Ca o probă a celor zise, las să urmeze capitolul care tratează despre:

Calităţile interpretului sf. Scripturi.

Sf. Scriptură nu e o carte la fel cu celelalte. Ea are un caracter deosebit şi o însemnătate fără păreche pentru sufletul omenesc, pentrucă-l introduce în taina infinitului şi a veşniciei şi-l învaţă să-şi satisfacă cele mai înalte şi mai nobile aspiraţiuni ale sale. Din cauza aceasta cetirea ei nu se poate întreprinde cu indiferenţa sau gestul obişnuit cu care se începe cetirea altei cărţi. Sf. Scriptură trebue cetită cu o stare de suflet deosebită, pentrucă altfel ea nu-şi descopere înaintea cetitorului toate comorile sale. Intreprinderea cetirii ei trebue să fie ca intrarea într'un templu măreţ şi sfânt care ne umple de cutremur şi respect.

Mulţi, care încep cetirea acestei sfinte cărţi fără acest sentiment, nu găsesc într'ânsa decât numai lucruri de bârfit şi o limbă pe care n'o pot mistuì. Negreşit, pentru ei cele mai frumoase lucruri rămân ascunse, fiindcă au sufletul plin de prejudiţii lumeşti, şi prin astfel de suflete adevărul sfintei Scripturi trece fără a se asimilà, ca printr'un corp cu care nu are nimic comun.

De aceea dela celce studiază Sf. Scriptură cu scop de a pătrunde în înţelesul ei, se cer anumite calităţi şi dispoziţiuni sufleteşti. Aceste calităţi se împart după natura lor, în calităţi *morale* şi calităţi *intelectuale.*

Calităţi morale.

1. Întâia calitate morală este credinţa adâncă şi sinceră care călăuzeşte inteligenţa omului şi-i deschide zarea lucrurilor supra-naturale. «Credinţa, zice Bonaventura, e ferestruica, uşa, temelia Scripturii».[1] Fericitul Augustin zice în acelaş sens: «Inceputul cel mare al pietăţii este ca, mai nainte de a şti pentruce cutare lucru a fost spus aşa, să crezi că a trebuit să fie spus astfel. Căci această pietate te va face în stare să cercetezi ce s'a spus, să găseşti ceeace cauţi şi să te bucuri de ceeace ai găsit».[2] Aceasta şi explică cuvântul profetului: «De nu veţi crede, nu veţi înţelege».

---

[1] *Breliloquim,* Proemium nr. 1.

[2] Magnum pietatis et sanctitatis initium est, antiquam cias quare quio dictum sit, credere sic oici debuisse, ut dictam est. Haec enim pietas faciet te capacem, ut queras quod dictum est, et cum quaesieris inventas, et cum inveneris gaudeas. *In Psalm.* 147, 2.

2. A doua calitate morală e dispoziţiunea meditativă a cetitorului.

Sf. Scriptură fiind o operă alcătuită din înalte adevăruri doctrinale şi morale care au fost scrise de autorii lor în momente de deosebită iluminare internă şi emoţiune religioasă, urmează că cetitorul ei trebue să se silească a se apropià cât mai mult de starea sufletească a scriitorului. Din sfera aceasta care planează peste nivelul vieţii materiale zilnice, adevărul Scripturii se înţelege mult mai uşor. Acolo nici nu mai este o înţelegere, ci, mai mult decât atâta, o vedere a autorului cu ochii aceia pe care vieaţa meditativă îi procură cuiva.

De aceea inrtepretul trebue să aibă dispoziţiunea de a medità cuprinsul Scripturii, de a-l vedeà în sfera eternă din care a apărut. Pentru acest motiv Augustin spune că ceice cetesc Sf. Scriptură trebue să se roage ca să înţeleagă, fiind.ă prin rugăciune omul se înalţă peste condiţiunile vieţii de faţă şi caută cu fiinţa sa sufletească a locuì în vecinătatea lui Dumnezeu.[1]

3. A treia calitate morală e modestia şi umilinţa. căci, după cuvântul Scripturii, unde e umilinţă, acolo e şi înţelepciune.[2] Această dispoziţiune va ferì pe interpret de rătăciri şi de interpretarea îndrăzneaţă care duce la exagerări. In această privinţă zice Augustin: «La început, când eram copil, voiam să ajung culmea în mânuirea Sf. Scripturi mai nainte de a căutà pietatea, iar cu apucăturile stricate, însumi îmi închideam uşa Domnului meu... Căci mândru fiind, îndrăzneam să caut ceeace nu se poate găsì decât când eşti umilit.... Eu nenorocitul mă socoteam în stare să sbor şi am părăsit cuibul, dar în loc să sbor, am căzut».[3]

4. A patra calitate morală este integritatea moravurilor şi sfinţenia vieţii, pentrucă, după cuvântul Scripturii, înţelepciunea nu intră în sufletul răuvoitor, nici nu locueşte în trupul dat păcatului.[4]

Fericitul Ieronimziceà către Rustic: «Iubeşte ştiinţa Scripturii, iar viţiile cărnii nu le vei iubì».[5] De asemenea către Vigilanţiu: «Nu poate acelaş om să cerceteze Scripturile şi banii, nici să guste vinul şi să înţeleagă pe profet sau apostoli».[6]

Aceasta corăspunde şi cu ceeace spune Sf. Apostol Paul: «Omul animal nu pricepe cele ce sunt ale Spiritului lui Dumnezeu».[7]

Motivul pentru care această calitate e necesară, e că a studià Scriptura, a expune credincioşilor învăţăturile ei, a le apără, înseamnă a trăì cu Dumnezeu neîncetat, iar de Dumnezeu, şi prin urmare de înţelegerea Scripturii, nimic nu îndepărtează mai mult decât tocmai viţiul şi păcatul.

---

[1] *De doctrina christiana,* lib. III, c. 37.
[2] *Proverbe,* XI, 2.
[3] *Sermo,* LI, 5.
[4] *Inţelepciunea,* I, 4.
[5] *Epist.* 125, II.
[6] *Epist.,* 61, 3.
[7] 1 Cor., II 14.

Calităţile intelectuale.

Acì întră toate studiile şi cunoştinţele preliminare cu care trebue să fie echipat interpretul când păşeşte la explicarea Sf. Scripturi.

1. El trebue să fie familiarizat cu limba cărţilor pe care le interpretează.

Oricât de bună ar fi o traducere, tot sunt puncte în care e necesară recurgerea la original, cum spune Augustin, că sunt cuvinte care «in usum alterius linguae per interpretationem transire non possunt».[1]

2. Interpretul trebue să ştie arheologia biblică, pentrucă printr'ânsa el se poate pune în însuşi mediul din care a apărut cartea. Aceasta îl va ajutà să facă explicările în legătură cu timpul şi locul în care au apărut ideile pe care le explică. Cu aceasta se va puteà ferì de greşala de a explicà şi cântărì lucrurile vechi cu măsura lucrurilor de azi.

3. Şi celelalte studii biblice, precum Întroducerea în cărţile Sf. Scripturi, fac parte din cunoştinţele cu care trebue să fie înarmat interpretul. Căci cuprinsul unei cărţi se înţelege mult mai bine dacă ştim caracterul persoanei care a scris-o, motivul care a făcut-o să scrie, împrejurările în care a scris, mediul către care erà îndreptată, etc., şi aceste lucruri se găsesc tratate în Întroducerea în Sf. Scriptură.

4. Încă unul din elementele cu care trebue să fie înzestrat interpretul e cunoaşterea doctrinei creştine. Printr'ânsa el s'a familiarizat cu mănunchiul doctrinal pe care-l cuprinde Sf. Scriptură şi deci mai uşor poate urmărì pe autor. Augustin spune în această privinţă că dacă cuvintele Scripturii lasă undeva nesiguranţă asupra sensului, să se consulte regula credinţei (regula fidei).[2]

O interpretare eretică poate pretinde în ceeace priveşte începutul evangeliei lui Ioan că punctuaţiunea n'ar fi exactă şi că prin «Cuvântul» nu trebue să se înţeleagă o persoană dumnezeească; că ar trebuì să se cetească: «La început erà Cuvântul, şi Cuvântul erà la Dumnezeu, şi Dumnezeu erà (există)». O asemenea interpretare, negreşit, ar negà că Cuvântul e Dumnezeu. În acest caz însă se consultă regula credinţei şi se găseşte că în sistemul nostru doctrinal Cuvântul e însuş Dumnezeu, şi anume a doua persoană a Sf. Treimi.

5. Interpretul trebue să mai îndeplinească o condiţiune: să cunoască lucrările comentatorilor însemnaţi ai Sf. Scripturi.

Din vremurile Sfinţilor Părinţi şi până acuma s'a întrebuinţat o muncă colosală pentru a lămurì Scriptura. Deoarece această muncă e totdeauna un adânc izvor de informare pentru cel ce vrea să afle şi să expue sensul Sf. Scripturi, aceste lucrări vor aveà totdeauna însemnătate pentru interpret.

Chiar lucrările autorilor eretici nu sunt nefolositoare. Cei vechi au scos lucruri preţioase din cărţile ereticilor şi au afirmat că şi alţii pot şi

[1] De Doctrina christiana II, 11.
[2] De Doctrina christiana, III 2.

trebue să facă ca ei. Astfel Ieronim a luat multe lucruri din Origen și din Apolinariu, pe care totuș de mai multeori îi numește eretici. El afirmă că a făcut aceasta adeseori și susține că a avut dreptate să procedeze așa.[1] Deasemenea Augustin reproduce în cărțile sale intitulate: De Doctrina christiana regulele ermineutice ale donatistului Tichonius Afer.[2]

DARWINISMUL ANTROPOLOGIC.

II.

Ne rămâne să mai rezolvăm în articolul de față încă o problemă principală, care poate lumină mai bine poziția noastră față de rezultatele darwinismului antropologic și anume următoarea întrebare: *ce poziție ocupă omul în lume?* Creștinismul, oferă omului în palatul grandios al naturii, un loc foarte onorific, făcându-l stăpân peste toate bogățiile ei: omul e soarele și coroana creațiunii. Nu-i șubredă poate și nelogică pretențiunea noastră, când hipoteza evoluționistă îl așază pe om ca pe egal între egali în marele lanț continuativ, care începând dela cele mai neînsemnate ființe, se întinde amplu peste maimuțe, până sus la om, la *homo sapiens?* Nu-i poate o ambiție oarbă numai, de oameni neștiențifici și ignoranți intronarea omului de-asupra naturii? Nu-i o ignoranță deamnă de compătimire faptul, că pe lângă recentele rezultate ale științii, totuș să se mai susțină tare, o demnitate specială a omului pe pământ?

Am văzut in ultimul articol, că posibilitatea unei descendințe corporale, cu toate lacunele ei de argumentare, nu stă în relație răsboinică cu principiile bisericii noastre ortodoxe, care nici pe departe nu vrea să se închidă fricoasă față de rezultatele sigure ale științei și să nu le împace firesc cu filozofia adâncă, zugrăvită pe paginele sfintei Scripturi. Dar — așa trebue să se spună în general — nu structura trupească, care îl pune pe om în șirul animalelor mamifere este aceea, ce îl face pe om om; el nu e numai simplu o problemă zoologică; *sufletul*, spiritul este acela, care îl deosebește de animale și îl face «străin între celelalte» (*Reinke*). Din sfera spirituală izvorăsc toate privilegiile neatinse, ce crează și întemeiază poziția așa de strălucită a omului în natură, ridicându-l nespus de sus chiar și peste ființele, cari încât privește corpul îi stau foarte aproape.

Această prăpastie, între om și animal există cu toată siguranța! Despre ea ne mărturisesc faptele omenești și istoria în mod prea evident. Nu se îndoiește și nu se poate îndoi nimeni serios, că acest om, care află și inventează minunile tehnicei moderne, care cercetează secretele naturii și ale istoriei, care studiază filozofia și face legi, care se înalță la un nivou sublim de perfecțiune intelectuală, etică și religioasă nu se ridică dincolo, undeva foarte departe de animal! Dar ce facem cu omul primordial, și

[1] Epist. LXI ad Vigilantium I; Comment. in Galat., prolog; Contra Rufin. I. 21.
[2] De Doctrina Christiana, liber I, II.

cu sălbaticul de azi? In ultimul articol am putut constatà pe scurt, că aceleaşi însuşiri, cari se manifestează azi ca o floare admirabilă a culturii moderne, vieţuiau desigur şi în omul epocei diluviane, doar mai puţin desvoltate: poate că lipsià simplu numai îndemânarea, — o analogie foarte limpede aflăm şi azi la locuitorii *Ţării de foc* şi la *Eschimoşi,* cari sunt aduşi în prezent încetul cu încetul la cultură —; şi ne-o arată clar pe fie ce pagină istoria misiunii. Capacitatea spirituală este factorul ce deosebeşte foarte pe om de animale, neposedând cele din urmă adecă animalele nici chiar o simplă dispoziţie numai pentru desvoltarea sufletului, pentru cultură şi istorie. Unele dintre animale se pot instruì ce-i drept, ca să aprindă o chibrită, să mânânce cu lingură sau cu furculiţa, să conducă un automobil, sau să salute foarte cuviincios, cum mulţi dintre oameni nu ştiu s'o facă, însă cu toată dresura, totuş el rămâne aceea ce este, adecă un simplu animal lipsit de cultură; sufletul animalului se mişcă între graniţele vieţii de sentimente, vegetale sau sensitive, dar spiritul omenesc se luptă după o cultură spirituală şi după o mai intensivă vieaţă de simţiri profunde, cuprinzând cu ajutorul lui tot domeniul tehnicei şi al ştiinţii, al adevărului, al libertăţii etice şi al religiunii. Recerinţele animalului sunt foarte neînsemnate: maimuţa ştie să mânânce urez şi să se caţare pe arbori; nimeni nu cunoaşte, dar nici nu există o istorie culturală a gibbonilor şi a gorilelor; dimpotrivă omul năzueşte tot mai sus înălţându-se dela simple noţiuni până la concluzii şi idei de o măreţie sublimă, îşi întocmeşte biblioteci şi palate aşa de admirabile, pe cari nu le visează însă ori şi cât ar trăì o maimuţă sau un alt animal domestic. Animalul, n'are aceste dispoziţii şi aici to mai e să căutăm prăpastia; operile şi istoria spiritului omenesc sunt puternice argumente, ce mărturisesc adevărul cu mii de limbi!

Dar şi mai intenziv, este un alt glas în pieptul nostru, care ne spune că suntem mai mult, suntem altfel decât numai nişte simple animale. În internul nostru vieţueşte o fiinţă nevăzută, despre care noi avem o convingere nemijlocită şi fiinţa aceasta nu poate fi identică cu organele trupului, sau cu instinctele naturale ale vieţii noastre animalice. Nimic nu simţim cu mai multă intimitate şi siguranţă decât acest conţinut şi avuţie a spiritului nostru; şi despre nimica nu suntem mai siguri, decât ca despre puterea şi libertatea noastră internă, — aceste forţe şi dispoziţii, ce le aflăm ascunse în noi, având menirea de a ne nobilità şi cultivà *eul* nostru propriu. Şi tocmai amintita parte spirituală, suprasenzuală a fiinţii noastre, pe care o simţim nemijlocit şi totdeauna în adâncul conştiinţii, ne face aceia ce suntem, ne ridică sus pe un piedestal înalt la care nu se pot ridicà, animalele!

Prin urmare prăpastia va exista chiar şi atunci între om şi animal, dacă hipoteza descendenţei va fi să fie reală! Care-i aşadară cauza ei? Poate că unii dintre noi vom fi pregătiţi a răspunde repede: da, corpul omenesc îşi are originea din oarecare animal anthropoid, dar spiritul ome-

nesc este creat imediat prin Dumnezeu. Se păstrează astfel neatacată, demnitatea omenească, ce nu se poate comparà cu nimica în lume? E susținută astfel demnitatea incomparabilă a spiritului omenesc? Chiar admițând hipoteza evoluționismului, corpul nostru omenesc nu e creat totuș de Dumnezeu? Ca să putem răspunde la întrebările de mai sus, noi trebue să ne eliberăm de părerea, că Dumnezeu a voit evoluția în modul acela, că creând la început totul le-a lăsat apoi pe toate să se desvoalte singure de sine, cum vor vrea. Așa ceva ar puteà susțineà Deismul și aderenții lui, însă dimpotrivă, Dumnezeu este nemijlocit activ în actul evoluției, îndeplinind toate prin imanența sa transcendentă (Vorbirea ap. *Pavel* în *Areopag:* Fapt. Ap. 17, v. 24). Prin urmare corpul omenesc, ce s'a format pe cale evoluționistică, nu este simplu numai o creațiune imediată a lui Dumnezeu și propoziția care spune, că sufletul omenesc este făcut imediat de Dumnezeu, nu-și pierde valoarea sa chiar și când s'ar afirmà și susțineà din partea științelor naturale, o evoluție în linie dreaptă, dela psihicul animalic până la cel omenesc.

Dar n'a fost un act de creare al lui Dumnezeu, cu mult mai imediat, prin care s'a făcut sufletul ca o parte cu totul nouă și de sine stătătoare, ce n'are nici o legătură și nici o bază, nici chiar în psihicul animalelor celor mai superioare? Desigur că astfel demnitatea spiritului omenesc ar fi păstrată și asigurată față de ori și ce încercări de a-i deduce originea din animale. Dar împotriva posibilității unei creări imediate a sufletului din mâna lui Dumnezeu, fiziologia modernă ridică mai multe dificultăți. Se înțelege că hipoteza unor anatomi materialiști mai vechi, cari socoteau că sufletul nu este nimic alta decât numai suma acțiunii și mișcării creerilor, a bancrotat în cele mai multe părți ale ei. Una însă o știm sigur și anume faptul, că sufletul e legat foarte strâns de celulele creerului; centrele singuraticilor acțiuni psihice, sunt localizate în diferitele focare și părți ale creerului; sufletul omenesc crește și el împreună cu creerul, iar funcțiunile spirituale, atât la om cât și la animale, sunt legate de funcțiunile creerului. (Voiu arătà mai târziu însă, că cu toate acestea sufletul este independent, fiind numai relativ dependent de creer). *Aici ne interesează chestiunea, că dimpreună cu evoluția creerului se săvârșește și o evoluție a sufletului?* Desvoltându-se omul încât privește fizicul său, din corpul animalic, este oare corect a presupune, că numai creerul singur n'a luat parte la această evoluție? Sau poate s'a desvoltat armonic și el împreună cu celelalte organe somatice, stând pe loc singur numai procesul de evoluție psihică, ca apoi să se continue numai la om, — prin o recreare cu totul nouă din partea lui Dumnezeu? Psihologia empirică se pronunță în contra acestei opinii; ea arată cu toată siguranța, că baza pentru evoluția spiritului omenesc, este psihicul animalic și că vieața psihică a omului, încât privește treptele inferioare ale vieții sensuale și instinctive, cuprinde în sine aceea ce observăm și la funcțiunile psihice ale animalului, cu acea deosebire însă, că la om vieața simțuală și instinctivă

se manifestează şi în alte forme, din care se poate deduce apoi, imensul progres ce l-a făcut omul.

Dar întrebarea cardinală care ne preocupă este, că *acele* aptitudini ale sufletului animalic sunt germenii, din cari să se fi desvoltat — cu aceiaş necesitate mecanică ca dintr'o murdară crisalidă cel mai admirabil fluture, cu aripi de mătasă, moi, — aptitudinile spiritului omenesc, adecă inteligenţa şi voinţa liberă? Este oare spiritul omenesc, fiind creat chiar de Dumnezeu, numai gradual mai superior decât psihicul animalului? Nu este prin urmare deosebirea aceasta originală şi învingătoare? *Da, e învingătoare!* Nu-mi permite spaţiul, ca să mă extind mai mult asupra diferitelor chestiuni speciale, cari aparţin psihologiei comparative. Daca vom cetì un singur op serios numai despre psihologia animalelor ne vom convinge cât stă de departe de adevăr înomenirea animalelor, pe care a adus-o la modă, nu ştiinţa, ci câte un răbduriu proprietar de circ sau menagerie, cu un al său «*Haus-maimuţă*» sau «*Nero-câne-om*» foarte cuminte! Cine vrea să şteargă deosebirea aceasta dintre om şi animale, trebue mai întâi sau să *antropomorfiseze* dobitoacele şi să-l *tereomorfiseze* pe om, sau să taie nodul gordian, cu o singură lovitură de spadă, dar o adevărată ştiinţă nu îngădue, în interesul adevărului, pe nici una din amândouă. Pentru de a argumentà demnitatea deosebirii dintre om şi animal, nu voiu alergà mai departe, decât numai la acel obiect de o putere critică caracteristică, prin care răspunsul nostru va primì o direcţie tot mai hotărîtă: *adecă mă cuget la chestiunea limbii.*

Şi animalul posede o limbă, exprimând prin gesturi şi sunete nearticulate diferite stări şi manifestări ale psihicului său; cânele latră, se chilălăeşte, urlă, scrâşneşte, conform diferitelor stări psihice, în cari se află momentan. Însă aceea ce exprimă el prin aşa numita limbă a sa, se referă numai la necesităţi sensuale şi astfel se deosebeşte specific de graiul omenesc. Oamenii nu numai că articulează diferitele sunete, formând prin ajutorul articolului o nenumărată mulţime de cuvinte, dar ei întrebuinţează aceste cuvinte ca simboale abstracte ale obiectelor: limba se pune în serviciul şi în legătură cu necesităţi mai superioare ale vieţii, făcând posibilă o vieţuire comună, şi promovează cultura. Limba este expresia psihică a cugetării şi vestmântul, în care se învestmântă gândirea, iar fără de cugetare n'ar fi posibilă nici limba — înţeleg adecă adevărata limbă şi nu vorbele neînţelese ale papagailor şi gângăvitul copiilor.

Limba nearticulată a animalelor este probabil germenele primordial al facultăţii omului de a se pune în înţelegere cu alţii; dar cari au fost factorii aceia, prin influinţa cărora gângăvitul omenesc de pe vremuri, a primit o astfel de schimbare şi perfecţiune? Simple schimbări fiziologice numai nu sunt suficiente pentru explicarea unui fenomen atât de interesant. «Dacă s'ar formà şi organizà sbierătul animalelor, în ce chip s'ar dorì, nevenind în ajutor şi raţiunea, nicicând nu s'ar puteà întruchipà o limbă omenească», zice *Herder* (comp. *M. Müller,* Das Denken im Lichte

der Sprache, pag. 49). Fără îndoială, că dimpreună cu desvoltarea corpului s'au creat pe încetul şi organele de vorbit, aşa încât s'au putut rostì litere şi complexuri de litere, adecă cuvinte. Cum a ajuns însă omul, ca aceste cuvinte să le întrebuinţeze pentru însemnarea diferitelor obiecte şi pentru împărtăşirea reciprocă de idei? Care a fost *motivul* vorbirii? Pentruce nu vorbesc de pildă şi animalele mai superioare, la cari organele de vorbit sunt tot aşa, ba uneori chiar şi mai bine desvoltate ca ale omului? De inpedimente anatomice, nu poate fi vorba: prin urmare sunt altele cu mult mai însemnate, adecă cele de natură psihică. «Maimuţa nu vorbeşte, pentrucă n'are ce spune», zice *W. Wundt.* Motivul vorbirii îşi are originea sa, în raţiune, adecă în construcţia psihică mult mai superioară a omului. «E spiritul, ce îşi zideşte trup», zice foarte frumos undeva *Schiller* şi dimpreună cu el putem susţinea şi noi, că spiritul este acela, care şi-a creat pe seama lui *limba!* Dar în ce constă mai de-aproape particularitatea aceasta a spiritului omenesc? Răspunsul e foarte simplu, deoarece el ne va spune, că ea constă în posibilitatea de a se înţelege cu ajutorul stării de conştiinţă, atât pe sine însuş, cât şi de a cuprinde lumea externă, pentru a căror concretizare şi exprimare nu sunt suficiente numai gesturile; sau altfel zis, ea constă în posibilitatea de-a formà noţiuni abstracte şi idei spirituale.

Limba omenească presupune prin urmare faptul, că viaţa psihică a trecut într'un stadiu mai superior, într'o sferă mai înaltă, iar gândirea şi raţionarea au eşit din graniţile fireşti animalice, luând o direcţie nouă, specific spirituală. Vieaţa spirituală, nu este numai o simplă înălţare graduală dela instinctul şi facultatea de asociaţie a animalului, la libertatea voinţii şi la inteligenţă: filozofia şi psihologia modernă, începând dela E. *V. Hastmann,* recunoaşte această deosebire generală, separând vieaţa instinctivă inconştientă a sufletului, de cea conştientă a spiritului.

Acum însă ni-se impune întrebarea, că de unde vine tinderea tot mai în sus, adecă păşirea sufletului dela cele sensuale, la cele spirituale, şi dela cele fizice la cele metafizice?

Pentru acela, care nu voeşte să sară uşor peste deosebirea şi prăpastia constatată, există numai un singur răspuns: el va spune, că aici începe un şir nou de cauze şi efecte în evoluţia organismelor. In psihicul său mai bine zis, în sufletul natural, legat prin lanţuri sensuale de materie, a strălucit o cauză spirituală, o personalitate etică, ce i-a deschis alte nouă sfere de vieaţă spirituală, dând puterilor vechi sufleteşti, un alt conţinut, altă direcţiune şi alte ţinte. Aşa a fost crearea spiritului omenesc, aici avem de căutat mâna atotputernică a lui Dumnezeu ce a diriguit întreg procesul de evoluţie, aceasta a fost dacă vrem crearea omului. În sufletul lui s'a plantat lumi nouă, ţinte noi, conţinut nou, iar prin lupta înverşunată a omului pentru alte superioare bunuri spirituale, de adevăruri şi valori etice, el s'a înălţat pe-o treaptă de-o reală şi sublimă vieaţă spirituală, liberându-se astfel celea pentru păşirea biruitoare a progresului

şi deschizându-i-se ei adecă creaturei reînoite, regiunile imense şi încântătoare ale culturii pe toate terenele, atât ale ştiinţii şi artei, cât şi ale moralei şi religiunii. Activitatea spirituală a fost şi a rămas şi mai departe legată de organele fizice ale creerului şi de temeliile naturale ale psihicului animalic, dar prin noi încordări spirituale, creerul evoluă — motivul pentru deosebirea creerului maimuţii de al omului zace în activitatea spirituală — şi astfel ajunge la conştiinţa personalităţii, adecă a celei mai superioare categorii, pe care o cunoaştem, şi de care suntem însufleţiţi cu toţii. Sufletul omului n'a rămas încătuşat de vieaţa vegetativ animalică, dimpreună cu a cărei trebuinţi ce i-s'au ivit şi au perit, apoi să moară la un loc împreună şi el, dimpotrivă în adâncul lui a primit raza fiinţii dumnezeeşti, a unui Dumnezeu nematerial, spiritual, personal şi nemuritor. A rămas ce-i drept şi mai departe în activitatea sa, legat de organele fizice ale trupului, dar conform fiinţii sale este o realitate independentă, ce ne-o argumentează nedubios şi imediat, atât conştiinţa eului propriu, cât şi a libertăţii noastre etice. Faptul independenţii vieţii spirituale şi conştiinţa imediată a demnităţii şi superiorităţii noastre peste natură şi lume, nu sunt numai iluziuni neîntemeiate. Explicarea lor o aflăm în faptul, că însuşi Dumnezeu şi-a creat sie-şi un chip în internul nostru, o microoglindă în care străluceşte, deşi foarte palid, icoana fiinţii sale nemărginite. *Sufletul omenesc este chipul lui Dumnezeu!*

Poate că vă mai aduceţi aminte de un articol publicat în «Telegraful Român», în care am tractat despre întruchiparea vieţii, adecă cum fiinţele vii se compun din aceleaşi elemente chemice, ca şi lucrurile anorganice şi cum se stăpânesc de aceleaşi legi chemice-fizicale, ca şi cele din urmă. Cu toate acestea însă am văzut, că vieaţa nu s'a putut ivì dintre marginile lumii anorganice numai prin activitatea unor forţe fireşti, ci a pretins pentru explicarea ei, *un principiu special de vieaţă,* un nou şir de cauzalităţi. Tot aşa e şi aici: sufletul omenesc e legat de funcţiunile naturale ale creerului şi psihicului animalic, dar fiinţa şi activitatea lui caracteristică, cari constituesc ceva real şi independent, pretind pentru explicarea lor, un nou şir de cauze şi de efecte, adecă intervenirea lui Dumnezeu, care-şi creează în spiritul omenesc, chipul său măreţ.

Astfel cred să fi rezolvat foarte pe scurt, problema evoluţionismului şi să fi arătat poziţia ce trebue s'o luăm noi, ca intelectuali moderni faţă de el. Despre modul cum se pot împăcă rezultatele mai nouă ale ştiinţii cu sf. Scriptură, vom vorbì mai pe larg cu altă ocazie şi anume atunci când vom tractà despre dogma creştină a creării universului. Atâta pot să spun de-acum, că între ele nu există nici un conflict şi nu poate există, deoarece sf. Scriptură în primul rând nu este şi nu vreà să fie un op de ştiinţă naturală sau geologică şi capitolele prime din Geneză, n'au intenţia să ne prezinte un tractat ştiienţific al creării universului, ci trebue să le privim ca pe un sublim imn de laudă faţă de creator, faţă de acela, căruia toţi şi toate au să-i mulţămească precum zice sf. ap. Pavel„ «su-

flarea, vieaţa şi toate». Să reasumăm prin urmare încă în câteva cuvinte înainte de ce vom terminà, însemnătatea ce-o are pentru credinţa noastră ortodoxă, hipoteza evoluţiei.

În univers există desvoltare şi chiar dacă nu se poate argumentà perfect încă, evoluţia este *o hipoteză necesară* şi o axiomă a ştiinţelor naturale contimporane. (*Reinke*). Dar evoluţionismul, nu este un principiu explicativ, adecă el nu explică nici începutul şi nici regularitatea desvoltării universului, ci el pretinde cu atât mai mult un Dumnezeu creator, care e activ în mijlocul ei, iar noţiunii pure a unui Dumnezeu creator îi corăspunde mai bine acceptarea unei evoluţii, decât acceptarea altor influinţe făcute ulterior în lume. Din ultimul punct de vedere, evoluţia s'ar puteà chiar numì şi un postulat religios.

Primirea omului în cadrele acestei evoluţii, adecă acceptarea teoriei despre descendenţă, nu poate sguduì de loc credinţa în Dumnezeu şi chiar şi dacă atât trupul cât şi sufletul în urma urmelor s'ar fi desvoltat din animal, totuş ele ar rămâneà etern opuri imediate ale unui Dumnezeu, ce e activ prin a sa transcedenţă imanentă în ori şi ce evoluţie.

Dar faptele vieţii spirituale omeneşti, adecă independenţa spiritului, conştiinţa eului propriu şi libertatea etică, argumentează pe deplin că omul nu este numai un simplu product de desvoltare al unui proces natural de evoluţie, ci că dânsul este chipul spiritului lui Dumnezeu, ce-a fost creat în mersul evoluţiei prin o influinţă liberă şi imediată a lui Dumnezeu. Ţinta evoluţiei, voită şi condusă de Dumnezeu, a fost spiritul omenesc, care fiind făcut după chipul etern al creatorului, se înalţă infinit de sus peste natură şi peste lume. Cele două fundamente ale unei concepţii de vieaţă religioasă vor rămâneà totdeauna Dumnezeu şi sufletul.

Ajungând la rezultatele amintite, cari pot mulţămì chiar şi inima celui mai sceptic îndoelnic să ne imaginăm următorul tablou simbolic, care va luminà de-ajuns rostul credinţei creştine în înşiruirea veacurilor, dela zidirea lui. Înaintea ochilor, văd un ocean, o mare universală, din mijlocul căreia se înalţă o stâncă puternică. La picioarele ei se perândează într'o eternă prefacere, valuri peste valuri, nenumărat de multe. — Stânca nu e nimic alta decât concepţia de vieaţă creştină, iar valurile ce se sbat la picioarele ei sunt sistemele schimbăcioase ale ştiinţii omeneşti. Acolo jos, la picioarele stâncii, care stă şi a stat neclintită de două mii de ani, dogorită şi de soarele cald şi de vânturile pustiei şi şi de viforul oceanelor gheţoase, — acolo jos n'au fost rare şi puternice răsboiri de valuri. Sunt 350 de ani, de când a început o astfel de luptă. Un oarecare val, din cele multe, stătuse atâta vreme liniştit şi paşnic, la peptul stâncii, încât locuitorii ei au crezut, că acest val e concrescut la un loc cu temeliile ei şi că de-ar venì un alt val, alungându-l pe cel dintâi, toată stânca s'ar prăbuşì, fără îndoială în adâncuri. Cu adevărat, venì un alt val, mai nou şi puternic, alungând pe cel dintâi, dar cu toate acestea n'a putut dărâmà stânca. — Socot, că icoana nu e greu de priceput. Răsboiul apelor, despre

care vorbesc, în care valul ştiinţii omeneşti a năvălit împotriva stâncii concepţiei de vieaţă creştină, este lupta dintre sistemul *kopernican* şi *ptolemeic.* Sistemul solar al lui *Ptolemeus*, se odihniă cu atâta linişte şi pace la picioarele stâncii concepţiei de vieaţă creştine, încât s'a crezut, că fără de el nu e mântuire; dacă pământul ar începe să se rotească în jurul soarelui şi dacă pământul n'ar mai stà liniştit ca şi mai înainte, atunci s'ar dărâmà stânca. — Când valul acela vechiu, trebuì să cedeze şi când sosì mai nou şi mai puternic sistemul lui *Kopernikus*, alungând pe cel vechiu şi când pământul începù să se rotească în jurul soarelui, stânca tot nu se prăpădì! Sufletele credincioase, cari începuseră să tremure, s'au convins că nu erà nici un motiv pentru teamă. Stânca erà prea puternică decât ca să fie spălată de un joc frumos, de-o adiere sprinţară a valurilor.

Dupăce mai trecură vre-o 300 de ani, la poalele bătrânei stânci se încinse iarăş o nouă luptă. Se repetà acelaş joc, ca şi mai înainte, adecă un val se odihnise prea mult la picioarele ei. Locuitorii stâncii se deprinseseră din nou cu vecinătatea lui, încât li se păreà indispensabil şi că dacă ar face loc unui val şi mai puternic, ar trebuì să se prăbuşească şi stânca în abiz. Şi de astădată sosì valul cel tinăr, şi în lupta ce decurge între el şi cel vechiu, foarte probabil că va învinge cel nou şi de astădată. Dar de-aici urmează poate, că ocupând acesta, noul, locul celui vechiu, să cadă stânca?

Cred, că şi acest chip nu e prea greu de înţeles. Vorbesc adecă despre hipoteza evoluţiei şi teoria constanţei, după care se credeà până acum, că Dumnezeu a creat dela început toate genurile de animale şi de plante, cari le avem azi. Teoria aceasta păreà atât de frumoasă şi se potriveà atât de nevinovat şi de simplu în concepţia de vieaţă creştină, încât unii s'au deprins a crede, că dacă va cădeà şi această teorie, dimpreună cu dânsa se va nimicì întreaga concepţie de vieaţă creştină. Şi venì timpul şi clipa, când la anul 1859, se pornì, cu o forţă neobicinuită şi elementară, din *Anglia* un nor de valuri furtunoase; ele veneau tot mai mari şi mai intenzive, crescând în putere şi energie până ce spuma albă şi degetele valurilor, atinseră zimţii puternicei stânci. Numele adevărat al acestui val, azi nu mai este nici *Darwin* şi nici darwinismul, în schimb se numeşte *teoria evoluţiei*, care se luptă împotriva *teoriei constanţei*, şi după cum se poate prevedeà din succesele lui de până acum, se poate crede, că va eşì biruitor. Din cauza aceasta însă trebue ca noi să tremurăm de frică îndărăptul stâncii? Nu, aşa ceva să nu facem! Stânca concepţiei de vieaţă creştină, va rămâneà cu toate astea, chiar şi dacă hipoteza evoluţionismului va eşì învingătoare faţă de vechea teorie a constanţii. Poate că nu vor trece câteva decenii, şi şi acest val al ştiinţii se va odihnì pacinic şi îmblânzit la picioarele stâncii albe şi strălucitoare. Şi dacă secolele viitoare vor aduce cu sine un alt val şi mai puternic, care va ocupà locul şi al acestuia, — stânca senină şi măreaţă a concepţiei de vieaţă creştină, va rămâneà etern neclintită din locul ei.

Despre tăria stâncii putem fi convinşi şi liniştiţi cu toţii. De ce? Pentrucă atât stânca cât şi valul, nu sunt unul altuia duşmani de moarte, ci tocmai cei mai fireşti prietini. Ştiinţele profane şi ştiinţele bisericeşti, nu stau unele faţă de celelalte în relaţii vrăşmăşeşti. Nu, amândouă sunt numai două râuri din acelaş izvor, din un loc, din una şi aceeaş înţelepciune nemărginită, eternă şi divină. Această înţelepciune nu se poate contrazice, ori de ar vorbì în limba engleză, sau de s'ar face cunoscută în altă limbă de pe suprafaţa pământului.[1] Adevărata ştiinţă, nu se poate cutremurà, ci dimpotrivă ea ne ajută ca să întemeiem mai solid şi să clădim şi mai grandios, acele două fundamente pe cari ne sprijinim, adecă: *Dumnezeu* şi *sufletul*.[2] **Dr. I. Broşu.**

MIŞCAREA LITERARĂ.

Necesitatea religiunei pentru omenire de *Em. Elefterescu.* Ediţia a doua. Câmpulung 1911. Tipografia şi librăria G. N. Vlădescu, 45 pag. Preţul 50 fileri.

Ni-se dă ocaziunea nu arareori să vedem în munca realizată de ocupaţii multilaterale, diferite scăderi. Munca acestor oameni trebue însă respectată, şi mai ales atunci, când ea izvoreşte din o dorinţă curat creştină. Cu o atare dispoziţie a inimei a scris dl Elefterescu broşura de faţă, care deşì nu e tratată în mod ştiienţific, merită atenţiune.

Nu numai lipsa totală de religiune, dar chiar şi slăbirea sentimentului moral-religios produce noianuri de fărădelegi şi pierderi însemnate în interesele noastre vitale. Această împrejurare îndeamnă pe autor să scrie despre necesitatea religiunei, care singură poate apără palatul cernit al inimii omului. Vorbele oamenilor mari ai omenimii, împintenările şi avânturile ce le-au luat producţiile minţii omeneşti sub scutul credinţei ne dovedesc în mod neîndoios, că religiunea e pavăza binelui suprem. Cea mai perfectă religiune e creştinismul, care a apoteozat durerea şi a uşurat leagănul chinuirilor amare.

Religiunea creştină a dat fiinţă celor mai celebre manifestaţii ale sufletului omenesc şi tot ea a dat pe cei mai mari bărbaţi, cari au luptat pentru apărarea bisericii şi a statului. Autorul aduce câteva pilde din trecutul nostru pentru amândouă aceste adevăruri; aşa bunăoară pentru cel de al doilea aminteşte pe mitropolitul Eftimie, care sub Mihaiu Viteazul a însuflat energie în creştini contra Turcilor, şi pe sufletul lui T.

---

[1] *E. Wasmann*: Der Kampf um das Entwicklungs-Problem in Berlin pag. 52.

[2] Bibliografie: *E. Wasmann*, Die moderne Biologie und Entwicklungstheorie; acelaş: Instinkt und Intelligenz in Tierreich; *W. Wundt*, Vorlesungen über Menschen- und Tierseele; *A. Schmitt*: Das Zeugniss der Versteinerungen gegen den Darwinismus; *I. Bumüller*, Aus der Urzeit des Menschen; *I. Ude*, Der Darwinismus; *C. Schneider*, Die Gesetze der Deszendenztheorie in ihrer Berichtung zum religiösen Standpunkt; *Loofs*, Antihäckel; *Paulsen*. Haeckel als Philosoph etc.

Vladimirescu, pe episcopul Ilarion al Argheşului, în palatul căruia s'a cântat pentru prima dată: «Mugur mugurel».

E interesant cum combate autorul pe David Strauss, care pretinde că religia ar puteà fi înlocuită cu arta. Ar fi o mare bătae de joc — zice autorul — pentru cineva, când i-am recomandà să se distreze cu muzica tocmai în momentele celei mai mari nenorociri. Ce putere poate găsì omul în poezie, muzică etc. pe patul morţii?

Din cele spuse până acum ne-am putut formà convingerea, că chestiunea e privită din puncte de vedere potrivite. Astfel am părerea, că broşura poate aduce foloase cetitorilor, deşì nu e scrisă cu pretenţii mari ştienţifice. *Gh. Comşa.*

*

M. Roşu, *Icoane din luptele Bisericii.* Blaj, 1911, preţul 3 cor.

Sub pretextul unei obiective acţiuni menite să ducă la o înţelegere frăţească a celor două biserici româneşti unite şi neunite din Ardeal, au apărut de câţiva ani o serie de publicaţii mai mult sau mai puţin rezistente, venite dela Blaj. Oricât de sincere şi binevoitoare au putut fi motivele, cari au dat impuls acestor stăruinţi de pacificare, publicaţiile eşite au toate o notă comună foarte semnificativă şi reliefată, aceea a lipsei de *obiectivitate* în apreciarea bisericii ortodoxe. Constatarea aceasta o confirmă deosebit de elocvent noua solie de acest gen, cuprinsă în cartea despre care vorbim în aceste rânduri.

E o interminabilă tiradă de verbalism insipid şi confus, cu răsboiri îndreptate contra marilor filozofi universali, pentru motivul că nu înţeleg superioritatea etică a creştinismului. Se opreşte apoi la Reformaţiune, pentru a-i face aceleaşi manifestaţii ostile, cu aplicări categorice de-ai distruge orice valoare Se opinteşte să-i arete influenţa dezastruoasă ce a avut-o asupra Românilor, şi marele noroc ce l-am avut prin Unire, care ne-a scăpat de maghiarizarea sigură venită din partea calvinismului. Fireşte, aceste expuneri loguace nu sunt nici pe departe originale, ci un împrumut foarte puţin inteligent din lucrările lui Bunea, cu întreaga goană de greşeli istorice ale acestuia.

E peste putinţă să mai iei în serios pe-un om, care rezolvă continuitatea Românilor în Dacia prin o — horribile dictu — operaţie *juridică*, (înţelegeţi, mă rog!) p. 224, fără a visà măcar, de bogata literatură istorică şi filozofică privitoare la aceasta chestiune. Debitează cu un aer de completă ignoranţă jelnică, enormităţi de cari îi ruşine şi unui licean, că d. p. Iorest ar fi tradus catehismul calvinesc, pe când orice istoric nepretenţios ştie că nu i se poate pune lui în cârcă (cf. Magyar Muzeum. 1859, vol. I. p. 219 şi urm.). Afirmă că neuniţii au căpătat în 1761 episcopie la *Braşov* (!!?) şi susţine categoric că Sava Brancovici a umblat de 2-ori în Rusia ceeace este cu desăvârşire greşit. Susţine că instituţia protopopilor e de origine calvinească, pe când aceştia existau încă de prin veacul XIV-lea etc. etc. Apoi cu un tupeu evreo-jezuitic declară pe mi-

tropolitul Iorest drept un *scandalos*, pe Sava Brancovici un *desfrânat*, Ioasaf un *parvenit*, călugării Visarion şi Sofronie nişte schismatici *destrăbălaţi*, Şaguna un român contestabil etc.

La sfârşit înjură biserica neunită în toate formalităţile dure, o stigmatizează de un «non sens», codaşă şi neputincioasă, ai cărei preoţi fac «amor liber» (p. 405) şi «nu cred în sf. cuminecătură» (p. 334). Concluzia: să trecem la unire, «poarta de aur a Românismului». Acesta este tenorul polilogheiei confuzo-caraghioasă, pusă în circulaţie de substantivul Roşu. Îl compătimim sincer şi regretăm tot atât de sincer că memoria lui Bunea a putut fi compromisă prin această *ruşine* a Blajului. De încheiere, onorabile doctorand, ne permitem o modestă observaţie: Aţi greşit genul literar. D-voastră aveţi însemnate calităţi de umorist tragi-comic. Plasaţi-Vă, vă rugăm, de aici înainte, dialectica iperhazlie în reviste umoristice şi Vă asigurăm că veţi izbutì să deveniţi cel puţin *celebric*. Iar pe noi, să ne mai slăbiţi din... *topor*. *A—Z.*

*

Almanahul scriitorilor dela noi. Anul I, 1912. Din editurile «Librăriei Naţionale», S. Bornemisa Orăştie. Preţul cor. 1·80 franco. E o publicaţie foarte interesantă, în care se dau portretele, însoţite de o scurtă notiţă biografică şi de câte o bucată literară, a celor mai mulţi scriitori dela noi. Conţine şi un registru al ziarelor şi revistelor, cu titlul fiecăreia în miniatură şi cu note explicătoare. La sfârşit e adaos un Calendar pe 1912. Cartea se ceteşte cu interes şi e potrivită ca dar de Crăciun.

*

Despre coleră, şi cum să ne apărăm împotriva ei, de *Dr. B. Başiota*, medic. Această broşură formează primul număr din biblioteca ce a început s'o publice foarte folositorul serviciu de informaţii al «Economului» din Cluj. Intr'o expunere limpede, se dau câteva informaţii despre istoricul colerei, despre cauza şi mijloacele de inficiare, apoi despre măsurile de apărare împotriva acestui oaspe nepoftit, care ne ameninţă şi pe noi. Dorim ca autorul acestei broşuri, un priceput medic român din Cluj, să ne mai dea şi alte publicaţii de conţinut igienic.

*

Din «***Biblioteca pentru toţi***» am mai primit: Nr. 704 *Rhea-Silvia*, dramă în 5 acte de N. Scurtescu şi Nr. 706 *Goana Torţelor*, piesă în 4 acte, trad. de Emil D. Fagure.

*

«***Amicul Poporului***», anul LII, întocmit cu cunoscuta-i competenţă şi pricepere de I. Popovici, are în frunte un frumos portret al d-lui Anderiu Bârseanu, noul prezident al Asociaţiunii. — Evenimentele mai importante din vieaţa culturală a Românilor, află un loc ales în acest bun calendar. Aflăm acì portretul d-lui profesor N. Iorga cu un articol elogios asupra acestui uriaş al gândirii româneşti, şi câteva cugetări ale dânsului. Se aduce un articol asupra cursurilor de vară dela Vălenii-de-munte şi resumatul a 5 lecţiuni dela acele cursuri, ceeace ridică mult valoarea acestui

calendar. Publică portretul lui Iosif St. Şuluţu şi caracterizarea acestui fost prezident al Asociaţiei, scrisă de N. Iorga; portretul şi necrologul pedagogului Dr. Petru Şpan. Are câte un articol comemorativ despre Ioan Maiorescu şi Leo Tolstoi. Descrierea festivităţilor neuitate dela Blaj cu ilustraţiuni, între cari portretul ing. Vlaicu în societatea poetului Goga. — O frumoasă poezie de I. Borcia şi un articol despre întunecimea de soare din 1912 de Gavr. Todica, un articol privitor la clasa noastră de mijloc, o cronică a anului bogat ilustrată (V. Stroescu), şematismul statistic al Românilor ş. a. m. fac din acest calendar un adevărat almanah, în care orice om poate găsì destulă hrană sufletească şi distracţie folositoare. — Preţul 70 fil.

*

«*Poznaşul*» lui Haralamb Călămar (Ermil Borcia), calendar umoristic ilustrat cu nenumărate caricaturi, anul XVII, nu-l poţi lăsà din mână până nu l-ai cetit tot; şi dupăce l-ai pus iarăş îl iai şi mai ceteşti când una când alta, când toate glumele şi poznele dintr'ânsul, sunt atât de bune. Cine iubeşte umorul sănătos, să-şi cumpere un Poznaş cu 60 fileri.

*

«*Calendarul Săteanului*», anul XXI, apare mai bogat în text ca până acum, se vede că a ajuns la vârsta de voinic şi a moştenit pe unchiaşul cu slove cirile, care şi a trăit traiul şi nu se mai iveşte de acì încolo. Lectură folositoare şi instructivă pentru săteni. Preţul de 30 fileri îl face a fi cel mai ieftin calendar românesc.

CRONICĂ BISERICEASCĂ-CULTURALĂ.

Dorim tuturor colaboratorilor, abonaţilor şi prietinilor revistei noastre: Sărbători fericite!

*

Către abonaţi! Rugăm din nou pe această cale pe număroşii noştri abonaţi cari au primit «Revista Teologică» pe anul întreg, dar încă nu şi-au achitat abonamentul, să binevoiască a ni-l trimite în timpul cel mai scurt. Nu este lucru corect ca cineva să primească o revistă, dar să nu-şi împlinească îndatoririle băneşti faţă de ea! Binevoiască a luà în considerare cheltuielile mari ce le-am avut cu publicarea ei, şi să nu ne facă o mare nedreptate refuzând a plătì costul abonamentului la timp. Ceice vor aşteptà să incasăm abonamentul prin postă, îşi fac numai cheltuieli de geaba.

*

Primul congres anual al „Societăţii ortodoxe naţionale a femeilor române" din Regatul român s'a ţinut in 27 şi 28 Noemvrie v. în Bucureşti, având un program frumos, în cadrele căruia s'au desfăşurat înălţătoare festivităţi. Congresul a ales pe Inalt Prea Sfinţia Sa părintele mitropolit al nostru *Ioan* de preşedinte de onoare al societăţii. Despre această societate şi despre congresul ei, vom aduce un raport mai amănunţit.

*

Apel la inimile române! Munţii despre miază-noapte încunjură comuna cea mai nefericită a «Moţilor», comuna «Mogos».

Este ştiut, cumcă Moţul din această comună, traiul său îl câştigă la ţară.

Comuna, care în munţii săi e răspândită, din veacuri bătrâne se bucură de patru biserici creştine române.

Situaţia comunei e aşa încât fieşte-care biserică din această comună a înălţat şcoala ei.

Aşa şi noi «Mămăliganii», având biserică, am făcut şi şcoală, care până astăzi dă dovadă despre chemarea ei.

Suntem aşa numiţi «Moţi», dar Români cu moravuri şi datine româneşti; suntem creştini gr. or., cu credinţă curată cătră Dumnezeu.

Şcoala noastră făcută din lemn (ramuri verzi), era bună odinioară pentru micuţii «Moţi». Aceştia erau dedaţi în locaşul ei. Astăzi se pretinde mai mult.

Se cere să avem şcoală de zid!

Comuna bisericească foarte tare stărue să poată face lucrul acesta, dar poporul credincios, care chiar şi astăzi poartă sarcina cheltuelilor cu restaurarea lăcaşului Sfintei Biserici, nu mai poate jertfì.

Da, noi «Moţii» români, creştini a Sfintei Biserici române gr. or. apelăm la Românii noştri creştini, să binevoiască cu ajutorul lor a înlesnì spesele poporului sărac dela această biserică ca să-şi poată zidì şcoala pe care o au preţuit-o şi atunci când au fost numai din ramuri edificată.

«Moţii» strigă, în credinţă dumnezeiască: «Creştine, iubeşte pe aproapele tău, ca pe tine însuţi»; — şi-l ajută!

Toţi acei binefăcători, cari nu lasă pe aceşti părăsiţi «Moţi», ca să piară în desvoltarea lor, să binevoiască a trimite ajutorul lor la comuna bisericei gr. or. din Mogoş-Mămăligani, (u. p. Bucsum) pentru edificarea şcoalei.

Mogoş-mămăligani, în 30 Sept. 1911.
Pentru comitetul bisericii: *Vasilie David*, paroh gr.-or.

*

Pentru „Cultura creştină“. In Nr. 19 al «Culturei creştine» dela Blaj, dl. «ar.» ne dovedeşte că îndrăgirea jurământului antimodernist de loc nu împiedecă pe om să înţeleagă greşit ceeace «ar» trebuì să înţeleagă drept. Ar fi făcut mai bine dacă observà, că numai despre modernism a citat catihetul Ebert din Prohászka, pentrucă modernismul a determinat începuturile luptei care a produs jurământul antimodernist. Dar de ce atâta vorbă? Vadă-şi biserica apuseană de catiheţii ei! *Gh. C.*

Colaboratorul «Culturei creştine» dl. Simion Gocan, crede că-şi poate sprijinì superficialele aprecieri ce le făcuse bisericei ortodoxe cu câteva citate luate dintr'un articol al părintelui arhimandrit Iuliu Scriban şi dintr'o publicaţie de documente a d-lui Nicolae Iorga. Dar se înşală, căci Prea Cuvioşia Sa părintele I. Scriban vorbeşte în acel articol de starea de *aservire* a bisericei ortodoxe *prin stat,* şi din acest punct de vedere îi scoate la iveală scăderile de cari, recunoaştem, nu este liberă. Noi recunoaştem scăderile din biserica ortodoxă, ca să le putem înlăturà, nu le acoperim cum fac papiştii cu relele din biserica lor. De ce nu ne răspunde d-l Gocan la întrebarea ce i-am pus-o noi: «în numele cărui spirit teologi ai bisericei apusene susţin în veacul al XX-lea, în cărţi provăzute cu clauzula de aprobare a autorităţii lor bisericeşti, că biserica catolică are dreptul de a decretà uciderea ereticilor?» Să vedem câtă «cuminţenie şi judecată» obiectivă este în stare să dovedească d-sa apreciind biserica apuseană. «Cuminţenia şi judecata» papistă, când e vorba de a ponegrì biserica ortodoxă şi de a scoate curată pe cea apuseană, o cunoaştem foarte bine din nenumăratele dovezi din trecut.

Ca să vadă cu câtă îndreptăţire aduce o asemenea «cuminţenie şi judecată» câteva cuvinte ale d-lui N. Iorga în contra bisericei ortodoxe şi pentru cea papistă, îl îndrumăm pe d-l Gocan la Nr. 128—29 din «Neam. rom.» din acest an, unde se pot cetì următoarele: «Am spus cândva (Studii şi documente, I—II) că Biserica latină, dacă am fi primit-o cu toţii la început, ni-ar fi adus servicii. Dar *n'am* primit-o. Acuma ortodoxia e întreţesută cu tot trecutul nostru. Şi Dumnezeu ştie dacă n'am aveà astăzi, cu catolicismul, soarta Polonilor şi Ungurilor, în cari ne-am fi pierdut poate! Vorba e: ortodoxie a fost, ortodoxie este, ortodoxie rămâne».

Când am stà să înşirăm noi rătăcirile funeste ale bisericei apusene, ivite ca o consecvenţă a ruperii legăturilor ei cu doctrina şi cu biserica veche ecumenică, continuată de atunci până azi în biserica ortodoxă-catolică a Răsăritului, atunci am aveà multe de spus. In partea privitoare la doctrina dogmatică am arătat şi vom mai arătà că ceeace vreau unii să înfăţişeze ca o «evoluţie» a dogmelor a fost o «*revoluţie*» a lor, o abatere dela adevărul genuin a lui Christos.

Sumarul „Revistei Teologice“ pe anul 1911.

Studii şi articole.

Predici.

Din Cărţile bune.

Mişcarea literară.

Cronică bisericească-culturală.

Diverse.

Maxime religioase.

Tipicul cultului religios.